

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo  
peatoimetaja

E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, H. Kadari, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, E. Maddisoo, A. Mägi, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots.

---

---

# S I S U.

## Artiklid.

Reinhold, T.: Amortisatsioonihüpooteek immobiliaarkrediidi õigusliku alusena . . . . .	1
Mäll, Joh.: Riigi eelarve vorm ja sisu . . . . .	29

## Riigikohtu tegelus.

### Kriminaalosakond.

Kas arst on õigustatud Tervishoiupersonaali kutsetegevuse seaduse § 5 p. 4 alusel oma kutsealadusse puutuvais küsimusis kohtus tunnistuse andmisest loobuma? . . . . .	45
Mis vahe on KrS § 433 ettenähtud kerge kehavigastuse ja KrS § 438 ettenähtud vägivalda vahel? . . . . .	45
Kas vaatlusprotokoll, mis ei vasta seaduse nõuetele, kuulub lõppmenetlusel avaldamisele? . . . . .	46
Missuguses ulatuses ja missugustel alustel arutab Riigikohus KKS § 333 põhjal esitatud erikaebusi Kohtukoja määruste peale? . . . . .	46
Milles seisab KrS § 391 l. 2 ettenähtud kolmekuulise tähtaja mõte? . . . . .	46
Kuidas tuleb talitada juhtumil, kui on tõstetud süüdistus avaliku süüdistuse korras jälitatavas süüteos ja kui kohus asja kohtulikul lahendamisel leiab, et tegemist on erasüüdistuse korras jälitatava süüteoga? . . . . .	47
Kas abielumees kui oma naise seaduslik eestkostja ja nõuandja on õigustatud volikirja põhjal esitama oma naise süüdistus- asjas kassatsioonikaebust? . . . . .	47
Kas KrS § 141 ettenähtud valetunnistuse andmises on võimalik KrS § 51 lg. 1 p. 3 ettenähtud füüsiline (teoga) kaasaaitamine? . . . . .	48

## Amortisatsioonihüpoteek immobiliaarkrediidi õigusliku alusena.

T. Reinhold.

### I. Immobiliaarkrediidi õiguslike aluste sotsioloogiline loomus.

**Hüpoteegi otstarve ja toime.** Immobiliaarkrediidi vältimatuks eelduseks on õigusinstituudi — hüpoteegi olelu oma mitmesugustes esinemiskujudes. Olles pandiõiguse üks avaldumisvorm, ühtib ta oma olemuses pandiõiguse omaga: asja vastutus. Erinev on ainult see viis, kuidas asja vastutus on üksikute pandiõiguse avaldumisvormide juures õiguslikult kujundatud.

Hüpoteegi selline olemus tuleneb otstarbest, mida seaduseandja on temaga taotelnud, sest alati on otstarve teatudilmelise õigusinstituudi loomise ajendiks. Otstarve, olles taotlus, mida õigusinstituudiga tahetakse saavutada, asub väljaspool teda realiseerivat instituuti, mis esineb vaid vahendina vastava otstarbe saavutamiseks.

Hüpoteegi algeline otstarve oli isikliku nõude tagamine, sest põhimiku vastutuse kaudu saavutatakse antud krediidi kindlus. Seega ta on kinnikuomanikul krediidi muretsemise vahendiks. Selle otstarbe taotlemise ulatusest sõltub hüpoteegi õiguslik ilme antud õiguskorras. Rooma õiguses, samuti ka BES-s on esikohal hüpoteekaarvõlgniku huvi, sest algeliselt on kinnikuomaniku kapitalivajaduste rahuldamine hüpoteegi seadmise peaaegu ainsaks ajendiks. Hüpoteekaarusaldaja suhtes on hüpoteegi ainukeseks ülesandeks nõude tagamine seega, et lubada temale võlgniku isiku krediidiväärikus peitva kindlustuse kõrval kinnikust rahuldamisel eesõigus teiste usaldajate suhtes. Seejuures on hüpoteekaarusaldaja õiguste teostamine ja kaitse hüpoteegi aktsessoorsuse tõttu valjult seotud hüpoteeginõudega, sest

praegusaegse moodsa kinnistusraamatu põhimõtteid pole kehtima pandud kuigi suurel määral. Ka käibe huvide arvestamine on leidnud nõrka arendamist: kolmas isik on kinnistusraamatu avaliku usalduse põhimõtte kaitsest peaaegu välistatud.

Õigusinstituudi otstarve, asudes väljaspool tema olemust, pole püsiv moment ja võib alluda muutustele, samuti võib instituuti rakendada mitmesuguste otstarvete saavutamiseks. Ülaltähendatud hüpoteegi algeline otstarve — tagada isiklikku nõuet — on hiljemini, tulundusmajanduse tekkimise ja arenguga ikka enam ja enam tagaplaanile tõrjutud, sest nüüdisaegses käibes ulatub hüpoteegi tähtsus palju kaugemale. Hüpoteek, peamiselt moodsates seadusandlustes, seisab käibe teenistuses, eriti just oma vormis, milles on teostatud tagatava isikliku nõude ja asjaõiguse vahekorra kujundamine vastavalt arenenud hüpoteegikäibe vajadustele — hüpoteegi kui asjaõiguse lahutamine ja iseseisvumine hüpoteegiga tagatavast nõudest. Hüpoteek on kujunenud kapitali mahutamise vahendiks<sup>1</sup>. Ta ülesanne pole ainult kredidivajaduste rahuldamine, vaid ta peab võimaldama ka kapitalide mahutamist põhimikku kõrgeima sellest võimalduva tagatisega. Praegusajal on hüpoteegi otstarve kapitalimahutamise vahendina muutunud peaaegu ainutähtsaks, mis avaldub eriti moodsais tsiviilseadustikes, meil aga hüpoteekaarkrediidiasutiste põhikirjades. Eeltähendatud hüpoteegi otstarbe valitsevaks muutumine on tinginud ka hüpoteegi

---

<sup>1</sup> Vt. E. Ilus, Piiratud asjaõigused omale asjale. Tartu, 1939, lk. 166; J. W. Hedemann, Sachenrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches. Grundrisse der Rechtswissenschaft. Bd. III. Berlin-Leipzig, 1924, lk. 367; G. Boehmer, Aenderungen des Hypothekenrechts durch die 3. Steuer- notverordnung. Archiv für die civilistische Praxis. Bd. III (Neue Folge). Tübingen, 1925, lk. 336 jj.; A. Nussbaum, Lehrbuch des deutschen Hypothekenwesens nebst einer Einführung in das allgemeine Grundbuchrecht. Tübingen, 1921, lk. 61; H. Wylér, Die Amortisationshypothek nach dem schweiz. Zivilgesetzbuch. Diss. Zürich, 1921, lk. 53; M. Willms, Über das Verhältnis der Hypothek zur hypothekarisch gesicherten Forderung im geltenden Recht. Diss. Göttingen. Göttingen, 1927, lk. 2; M. Wolff, Lehrbuch des bürgerlichen Rechts. Bd. III: Das Sachenrecht. Marburg, 1932, lk. 457 jj.; K. K. von Schüpffheim, Gült und Schuldbrief im Kanton Luzern. Diss. Bern. Bern, 1937, lk. 1 jj.; E. Hageberg, Entwicklung und Probleme der neueren Hypothekenpraxis. Tübingen, 1926, lk. 53 jj.

teegi õigusliku kujundamise. Moodsates hüpoteegiõigustes on esikohal hüpoteekaarusaldaja õiguste kaitse ning selle kaudu kogu käibe huvide silmaspidamine, sest hüpoteegiomandajat kaitseb kinnistusraamatu avaliku usalduse põhimõte koos põhimõtetega, mis tulenevad hüpoteegi kui asjaõiguse sõltumatuses hüpoteeginõudest. Seega on moodsas hüpoteegikäibes kinniku asjane koormis, mitte isiklik hüpoteeginõue võlgniku vastu, õiguse väärtust tingivaks momendiks<sup>2</sup>.

Vaadelnud hüpoteegile omistatud otstarbeid, tuleb käsitleda ta rakendamise toimet. Hüpoteegitoimingu nagu iga krediitotoimingu otseseks tulemuseks on võlakoormis, mis lasub võlgniku isikul, hüpoteegitoimingu puhul ka vastaval kinnikul. Kõigist ta hüvedest hoolimata võib hüpoteekaarkrediidil teatud olundis olla pahesid, mis ületavad ta hüved ja millede hulk ja tähendus on seda suuremad, mida enam on seadusandlus omaks võtnud moodsa hüpoteegi põhimõtted, eriti just hüpoteegi kui asjaõiguse sõltumatuses hüpoteeginõudest. Selle otseseks järeltuleks on põhimikku mahutatud kapitali liiga kerge mobiliseerimisvõimalus, mis toob enesega põhimiku võlastumise, sageli aga era- kui ka rahvamajanduslikult ohtliku ülevõlastumise, kus koormatud kinniku keskmisest aasta puhassaagist ei jätku võla kasvikuks ja osaliseks või täielikuks tasumiseks<sup>3</sup>. Viimatinimetatud nähtus avaldubki nüüdisajal eriti teravalt meil ja teistes põllumajanduslikkudes riikides. Kokkuvõttes tuleb öelda, et hüpoteek on moodsas käibes krediidi muretsemise ja kapitali mahutamise vahendiks, taotelles nii kahe otstarbe saavutamist, kuid tema rakendamise otsese tulemusena on kaasunud kõrge põhimiku võlastumine.

### **Amortisatsioonihüpoteegi otstarve. Agraar- ja majandus-**

<sup>2</sup> Vt. Wolff, *op. cit.*, lk. 466; O. Gierke, *Deutsches Privatrecht*. Bd. II: Sachenrecht. Systematisches Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft. Hrsgb. von K. Binding. Abt. II, Teil III, Bd. II. Leipzig, 1905, lk. 843; Nussbaum, *op. cit.*, lk. 46; Willms, *op. cit.*, lk. 2; Boehmer, *op. cit.*, lk. 342.

<sup>3</sup> Vt. W. von Altröck, *Entschuldung des Grundbesitzes*. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. III. Jena, 1926, lk. 760; H. Brüggen, *Die Hypothekarverschuldung im Bezirk Sissach*. Diss. Basel. Bern, 1930, lk. 52 jj.; J. W. Hedemann, *Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert*. Teil II. Hälfte 1: Das materielle Bodenrecht. Berlin, 1930, lk. 97 jj.; Wyler, *op. cit.*, lk. 12.

poliitika üheks tähtsamaks küsimuseks praegusajal on kahtlemata see, mil moel pidurdada põhimiku, eriti põllumajandusliku põhimiku võlastumist ja teostada võlastumist. Kõrgelt võlastunud, eriti just ülevõlastunud kinnik ei ole rahvamajanduse terve liige. Põllumajanduslikkudes riikides ei ole terviku hüveolule raskete tagajärgedeta olund, et rahvamajanduse tähtsaima haruna põllumajandus on langenud seisundisse, mis teeb ta olelu küsitavaks.

Aegade jooksul on võlastumist vahenditena esile kerkinud õige mitmesuguseid ettepanekuid, nagu näit. põhimiku krediitvabaduse kitsendamine, iga kinniku kohta võlastumise ülemmäära kindlaksmääramine, kinnistusraamatute ära kaotamine jt. <sup>4</sup> Nende rakendamine praktikas on jäänud abistavate tulemusteta. Mõjuvaim põhimiku võlastumist vahend oleks võlastumisaluse, s. o. kinnispandiõiguse kaotamine. Selle vahendi rakendamise pahed ületaksid aga tunduvalt hüved, sest ka põhimikuga seotud majandeis on krediit vältimatuks teguriks <sup>5</sup>.

Peaaegu kõik võlastumist probleemi puudutavad ette-

---

<sup>4</sup> Vt. lähemalt Rodbertus-Jagetzow, Zur Erklärung und Abhilfe der heutigen Creditnoth des Grundbesitzes. Bd. II: Zur Abhilfe. Jena, 1869, lk. 72 jj.; A. E. Schäffle, Die Inkorporation des Hypothekarkredits. Tübingen, 1883, lk. 1 jj.; F. Hecht, Der europäische Bodenkredit. Bd. I: Die Entschuldung des ländlichen Grundbesitzes. Leipzig, 1900, lk. 1 jj.; Heßemann, Fortschritte, II, 1, lk. 181 jj.; Buchenberger, Bodenentschuldung und Verschuldungsgrenze. Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Jahrg. 57. Tübingen, 1901, lk. 1 jj.; H. Mauer, Volkswirtschaftliche Probleme im landschaftlichen Kreditwesen. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im deutschen Reiche, Jahrg. 39. Drittes Heft. München-Leipzig, 1915, lk. 190 jj.; E. Werner, Amortisationshypothek und Lebensversicherung als Mittel zur Schuldentilgung. Diss. Erlangen. Borna-Leipzig, 1906, lk. 3; W. Wygodzinski, Agrarwesen und Agrarpolitik. Bd. II. Berlin-Leipzig, 1920, lk. 38; W. Wygodzinski, Das Genossenschaftswesen im Deutschland. Leipzig-Berlin, 1911, lk. 191.

<sup>5</sup> Tunnetales põhimikukrediidi hädavajalikkust ja ta elulist tähtsust eriti põllumajanduses, on see probleem kõikides moodsate riikide rakin-gutes tähtsaimal kohal, mille vajalikkust eriti kujukalt edasi annab G. Carrara, Corso di diritto agrario. Vol. II. Roma, lk. 63: „Le crisi industriali e quelle commerciali si superano; quelle agrarie (specie poi se sono connesse con le altre, come talvolta accade) possono riuscire fatali, perchè mancano alle popolazioni i mezzi elementari di sussistenza. Di qui la necessità di presidiare la industria agraria, in modo che non siano mai per mancarle i capitali occorrenti per il suo funzionamento.“

panekud on jäänud tulemusteta seetõttu, et küllaldaselt ei ole arvestatud immobiliaarkrediidi omapära. Põhimiku võlatustamise kindlaimaks vahendiks on immobiliaarkrediidi õige korraldamine, vastavalt oma iseloomule<sup>6</sup>.

Varasem põhimikukrediidi esinemisvorm on ülesõeldav hüpotekaarlaen, mis oma iseloomult on põhimiku teenistuses sobimatu. Põhimikul, eriti põllumajanduslikul põhimikul, on terve rida tihedast sõltuvusest loodusega tulenevaid tähtsaid omadusi, mis määravad ka temas kasutada võidava krediidi iseloomu<sup>7</sup>. Suurima tähendusega immobiliaarkrediidi iseloomu tingiv looduslik tegur seisab põhimikku rakendatud kapitali aeglases käibes ning madalas kapitalikasumis. Investeeritud kapitali madalast käibekiirusest seletub immobiliaarkrediidi tugev sõltuvus kasvikumäärast: kasviku tasumine on seda koormavam, mida väiksem on kapitali käibekiirus. Seepärast võidakse põhimikku investeerida ainult madalakasvikulist laenu, millelt aeglase käibekiiruse juures on madal ka kapitalikasum<sup>8</sup>. Viimasest olundist sõltub, et kinnikuomanik on harva võimeline omadest vahenditest kogu hüpotekaarlaenu tasuma korraga. Nii ei vasta ülesõeldav hüpotekaarlaen põhimikukrediidi nõuetele, sest sageli ei suuda võlgnik tasuda laenu ilma selleks uut laenu tegemata, mida on mõnikord väga raske, kui mitte päris võimatu saada.

Lähtudes tõsiasiast, et praegusajal ei saa põhimikku majandada krediidita, on õigusteadus ja -praktika tavalise ülesõeldava hüpoteegi kui immobiliaarkrediidi vormi raken-

---

<sup>6</sup> Vt. Mauer, *op. cit.*, lk. 187; Wyler, *op. cit.*, lk. 13; Carrara, *op. cit.*, lk. 62 jj.; C. Schmidt, *Die Hypothekenbanken und der grossstädtische Realcredit*. Berlin, 1899, lk. 103.

<sup>7</sup> Vt. L. Zöckler, *Beiträge zur Lehre von der Amortisationshypothek*. Diss. Giessen. Mainz, 1912, lk. 7; Hecht, *op. cit.*, lk. 6 jj.; W. Bezobrazov, *Pozemelnoi kredit i ego sovremennaja organizatsija v Evrope*. Sanktpeterburg, 1860, lk. 4 jj.; F. Terhalle, *Hypothekarkredit*. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. V. Jena, 1923, lk. 324.

<sup>8</sup> Vt. K. E. Mössner, *Das deutsche Bodenkreditsystem*. Berlin, 1934, lk. 17; Wyler, *op. cit.*, lk. 13; Zöckler, *op. cit.*, lk. 8; W. Kissner, *Die Tilgungshypothek*. Diss. Giessen. Gelnhausen, 1932, lk. 66; F. Dannenbaum, *Deutsche Hypothekenbanken*. Wirtschaftliche Darstellung nebst Kommentar zum Hypothekenbankgesetz. Berlin, 1911, lk. 18; Carrara, *op. cit.*, lk. 64; Wygodzinski, *Genossenschaftswesen*, lk. 191.

damisest tekkivate pahede vältimiseks välja töötanud põhimiku võlastumisvormina erilise hüpoteegi, mis ülimal määral vastab põhimiku omadustest tingitud immobiliaarkrediidi nõuetele, olles oma erilise konstruktsiooni tõttu ühtlasi ka tõhusaks ja peaaegu ka küllaldaseks võlatustamisvahendiks. Ta on põhimõtteliselt ülesõeldamatu, pikaajaline, madala kasvikuga ja ta tasumine toimub jao-kaupa, mõjudes nii oma olelu kestel võlatustavalt, kustudes ka ise võlatustamise saabumisega. Selleks eriliseks hüpoteegiks on amortisatsioonihüpoteek, mis kõikidel aegadel on võlatustamisvahenditest leidnud suurima tunnustuse ja rakendamise<sup>9</sup>, hõlmates ka meie hüpoteegikäibes valdava enamiku kõikidest hüpoteekidest.

Kokkuvõttes tuleb öelda, et amortisatsioonihüpoteegi otsarveteks on olla kinnikuomanikule krediidimuretsemise vahendiks, mõjuda samal ajal võlatustavalt ning võimaldada kapitalivaldajale võimalikult kindlat kapitali mahutamist. Viimased kaks otstarvet väärivad eriti esiletõstmist meie immobiliaarkrediidiasutistes rakendatud amortisatsioonihüpoteegi juures.

**Amortisatsioonihüpoteegi toime.** Meie põhimiku võlastumises, samuti kogu meie ühiskondliku elu kujunemises üldse, etendab eriti ajalooliselt, kuid ka nüüdisajal erilist tähtsat osa ostuvahekordadest tekkiv hüpoteekaarvõlastumine, mis kerkib esile valdavana, peaaegu kõiki teisi põhjusi välis-tavana ajastus, mil võib alata talundite väljaost suurmaa-omanikelt, tähistades ühtlasi ka teoorjuse kadumist. Sajandeid püsinud ühiskondlik rõhumine annab tugeva tõuke majanduslikuks iseseisvumiseks, mis võimaldub aga ainult kohalikkude hüpoteegipankade kaasabil, kes tasuvad suur-maaomanikele ostuvõla ja lasevad selle tagatiseks meie talundite enamikule seada amortisatsioonihüpoteegid. Vähe on meil tollal väljaostetud talundeid, mis ei tunneks kohaostust

---

<sup>9</sup> Vt. R. Gunst, Ein Beitrag zur Lehre von der Amortisationshypothek. Diss. Münster i. Westf. Münster in Westfalen, 1910, lk. 12; Werner, *op. cit.*, lk. 3; Wygodzinski, Agrarwesen, II, lk. 38; F. Schwartz, Städtischer Grundkredit und Tilgungshypothek. Berlin, 1915, lk. 90; R. Eberstadt, Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage. Jena, 1920, lk. 417; Mauer, *op. cit.*, lk. 191; Hedemann, Sachenrecht, lk. 374; P. Kohli, Die schweizerischen Bauspar-kassen und die Eigenheimbewegung. Diss. Bern. Bern-Leipzig, 1937, lk. 163.



tekkinud laene tagavaid amortisatsioonihüpoteeke. Küllalt tähtsana esineb põhimiku finantseerimine sellel kujul ka praegusajal, eriti seoses Maaseaduse teostamisega ja pärimisvahekordadest tulenevate kohustuste tasumisega. Seda tõendab olund, et valdav enamik käibes esinevatest hüpoteekidest on amortisatsioonihüpoteegid. Seepärast tundub olulisena vaadelda tema rakendamisest tulenevaid järeldusi, ta toimet, et mõista ta laialdase leviku põhjusi.

Amortisatsioonihüpoteek võimaldab tavalise hüpoteegiga võrreldes eelkõige võlgnikule, teatud eeldustel aga ka usaldajale tunduvald soodustusi. Võlgnikku huvitavad kohustuse täitmisel eriti tasumise viis, aeg ja kohustusega seotud k o r v a l n õ u e d, peamiselt kasvikumäär. Allpool vaatleme amortisatsioonihüpoteegi rakendamisest järelduvaid hüvesid.

1) Amortisatsioonihüpoteegi iseloom ja tähtsus seisab tagatava nõude pikaajalises, järk-järgulises tasumises korrapäraselt korduvate võrdsete maksudega, kuni nõude täieliku kustumiseni. On ilmne, et kohustuse tasumine väikeste kapitalijaostega koos kasvikuga tundub võlgnikule kergemana kui kohustuse tasumine korraga<sup>10</sup>. Seega vastab selline tasumisviis täiel määral immobiliaarkrediidi omadustele, sest põhimikku investeeritud kapitali väikese kasumi tõttu pole kinniku omanikul tavaliselt võimalik kinnikust saada vahendeid kohustuse tasumiseks tervikuna. Sageli saab ta tasumist sooritada vaid uue usaldaja leidmisel, muidu on ülesõeldava hüpoteekaarlaenu otseseks tulemuseks koormatud kinniku sundmüük. Hüpoteeginõude vähendamine iga-aastase muutumatuks jääva summa tasumisega on oluline eriti põllumajanduslikule maavaldusele, kus üldiselt tuleb arvestada ühelt poolt võrdlemisi püsivat, kuid madalat sissetulekut, teiselt poolt aga võrdlemisi muutumatuks jäävat väljaminekut. Minevikus avaldus see kujukalt meie talundite väljaostmisel,

---

<sup>10</sup> Vt. Nussbaum, *op. cit.*, lk. 79; Kissner, *op. cit.*, lk. 63; Gunst, *op. cit.*, lk. 12; Zöckler, *op. cit.*, lk. 7 jj.; Werner, *op. cit.*, lk. 3 jj.; W. Feldmann, Die Amortisationshypothek. Diss. Münster (Westf.). Bottrop i. W., 1935, lk. 2; Wygodziski, Genossenschaftswesen, lk. 192; H. Sachs, Beiträge zur Behandlung der Amortisationshypothek nach Bürgerlichem Gesetzbuch und Zwangsversteigerungsgesetz. Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts. Bd. 22 (Zweite Folge). Jena, 1911, lk. 323; Hecht, *op. cit.*, lk. 7.

kus peaaegu varanduseta inimestel ainult amortisatsioonihüpoteegi rakendamise tõttu osutus võimalikuks kohaost ja tasuda ostuvõlg koha iga-aastastest sissetulekutest.

Muutumate aastamaksude tasumisega kustub kohustus järk-järguliselt, tuues enesega ka võlgniku aste-astmelise vabanemise. Õeldust selgub, et amortisatsioonihüpoteegi teatud-ajalise kestuse paratamatuks tulemuseks on tema kustumine. See kustumine toimub, nagu ülemal nägime, võlgnikku kõige vähem koormaval viisil, mis on amortisatsioonihüpoteegi kui parima võlatustamisvahendi ilmseks tõendiks.

2) Ülalkäsiteldud amortisatsioonihüpoteegi peotstarbe saavutamise kõrval tuleneb tema rakendamisest veel terve rida eriti võlgniku seisundilt olulisi hüvesid. Tähtsaimaks nendest on amortisatsioonihüpoteegi ülesõeldamatus<sup>11</sup>. Vastastikune suhe amortisatsioonihüpoteegi ja ülesõeldamatuse vahel rajaneb olundil, et leppel või seadusel põhinev kohustuse tasumine osadena nõuab nende tasumisaegadest, amortisatsiooniperioodidest kinnipidamist.

Põhimikku mahutatud kapitali tasumine ei saa väikese kapitalikasumi tõttu toimuda korraka, vaid kinniku aastatulist kohustuse väikese osa õiendamisega. Siit nähtub, et põhimikukrediit on oma iseloomult pikaajaline<sup>12</sup>. See saavutatakse ülesõeldamatusega usaldaja poolt, mis on võlgnikule eriti oluline majanduslikult rasketel aegadel, vabastades ta ülesütlemise ohust.

<sup>11</sup> Vt. Schwartz, *op. cit.*, lk. 64; Feldmann, *op. cit.*, lk. 2; Werner, *op. cit.*, lk. 4; Gunst, *op. cit.*, lk. 12; Zöckler, *op. cit.*, lk. 7; Kissner, *op. cit.*, lk. 61, 63; W. Rytz, Die Technik des Hypothekarkreditgeschäftes mit besonderer Berücksichtigung des Kantons Bern. Diss. Bern. Borna-Leipzig, 1935, lk. 68; Sachs, *op. cit.*, lk. 324 jj.; Robertus-Jagetzow, *op. cit.*, lk. 43 jj.; Hedemann, Sachenrecht, lk. 417; E. Näf, Die Tilgungshypothek im Dienste der Landwirtschaft. Zeitschrift für schweizerische Statistik, Jahrg. 43. Bd. I. Bern, 1907, lk. 18 jj.; Kohli, *op. cit.*, lk. 165; W. Leiske, Einige Tatsachen zur Tilgungshypothek im städtischen Bodenkredit. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im deutschen Reiche. Jahrg. 40, Heft 4. Leipzig, 1916, lk. 245.

<sup>12</sup> Vt. Gunst, *op. cit.*, lk. 12 ja 17; Werner, *op. cit.*, lk. 4; „The term should be sufficiently long to accomplish the purpose of the loan“ nõuab ka D. L. Wickens, Farm-Mortgage Credit. Washington, 1932, lk. 89.

Ülesöeldamatuse eelduseks on koormatud kinniku, s. t. hüpotekaarse tagatise säilimine oma väärtuses, et välistuks usaldaja huvide ohustamine. Kõrget ja muutumatut kindlust tagab vaid põhimik, sest ta ei hävi üldse oma substantsis, võivad esineda vaid väiksemad väärtuse kõikumised.

Amortisatsioonihüpoteegi ülesöeldamatus rajaneb muidugi eeldusel, et võlgnik täidab temal lasuvad kohustused. Nende mittetäitmise juhtumiks on usaldajale jäetud ülesütlemisõigus. Võlgnikule kuulub see õigus tavaliselt alati.

3) Amortisatsioonihüpoteegi rakendamisega teostub agrarpoliitika ihaldatavaim eesmärk: immobiliaarkrediidi madal kasvikumäär ja viimase stabiilsus<sup>13</sup>. Alles selle saavutamisega võib immobiliaarkrediit olla tootmise ratsionaalseks kalkulatsioonialuseks.

Kasvikumäära kõrguse kujunemisele avaldab suurt mõju hüpotekaarse tagatise kvaliteet: mida kõrgem on tagatise kvaliteet, seda madalamaks kujuneb kasvikumäär. Mõõtuandev on seejuures hüpoteegi esimusastmeline koht ja tagatava nõude suuruse suhe panditud kinniku väärtusse. Kapitali mahutamise kindlus näib ülimal määral olevat saavutatud amortisatsioonihüpoteegi puhul, millelt nõutakse üldiselt alati esimusastmeliselt vanimat kohta, samuti toimub laenutamine vaid kinniku teatud väärtuseosa ( $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ ) ulatuses. Seega pole usaldajal amortisatsioonihüpoteegiga seotud üldiselt mingit riski. Alama esimusastmelise kohaga hüpoteekide puhul on kasvikumäär suurema riski tõttu kõrgem, esinedes nagu riskipreemiana. Seega esineb amortisatsioonihüpoteegi kui esimesekohalise hüpoteegi puhul madalaim kasvikumäär, eriti veel seetõttu, et amortisatsioonihüpoteegi tagamise piir on tunduvalt allpool kinniku väärtust.

Sagedane kasvikumäära muutumine teeb pikaajaliselt investeeritud kapitali tasuvuse küsitavaks. Kasvikumäära stabiilsus saavutatakse kohustuse ülesöeldamatusega poolte poolt. Et amortisatsioonihüpoteek on ülesöeldamatu,

---

<sup>13</sup> Vt. Schulte, *op. cit.*, lk. 389; Rodbertus-Jagetzow, *op. cit.*, lk. 39 jj.; Hédemann, Fortschritte, II, 1, lk. 39 jj.; Hecht, *op. cit.*, lk. 8; A. Buchenberger, Agrarwesen und Agrarpolitik. Bd. II. Leipzig, 1893, lk. 120 jj.; Schwartz, *op. cit.*, lk. 82: „Deshalb muss... das Schwanken des Zinsfusses als wichtigstes Argument gegen die kündbare Hypothek und damit für die Tilgungshypothek berücksichtigt werden...“

siis saavutatakse tema rakendamiseega ülalnimetatud eesmärk täielikult. Sellest üldisest ülesütlematuse reeglist on tehtud aga erandeid, peamiselt võlgniku kasuks. Peetakse ebaõiglaseks, et võlgnik peab laenu sõlmimisel esinenud kasvikumäära hilisemal langemisel kandma riski. Seevastu võib võlgnik kasvikumäära tõusul oma madalakasvikulist laenu rahulikult edasi kasutada, sest tema kohustuste täpsel täitmisel puudub usaldajal ülesütlemisõigus. Nii saab võlgnik kasutada rahaturu soodsaid momente, kasvikumäära kõikumisest tuleneva riski kannab usaldaja. Põhimikku mahutatud kapitali peaaegu absoluutne kindlus õigustab ka võlgniku eespool-käsiteldud soodustamist kasvikumäära stabiilsuses.

4) Amortisatsioonihüpoteegi iga-aastane kasviku ja kapitali kustutusosade tasumine toob enesega kaasa võlgniku suhtes säästmiskohustuse<sup>14</sup>, sest ülalnimetatud kohustuste tasumiseks peab võlgnik igal aastal majandi puhastulust alal hoidma kindla summa, mille ta muidu võib-olla oleks kasutanud üsna tähtsusetuteks otstarveteks. Nii avaldab amortisatsioonihüpoteek oma säästmisunniga kasvatavat mõju, aidates vältida mõttetuid ja otstarbetuid kulutusi ja suurendada nii rahvavara.

5) Amortisatsioonihüpoteek arvestab mitte ainult võlgniku, vaid ka usaldaja huve. Nagu ülemal nägime, on krediidi muretsmise ja võlatustamisvahenditena esinemise kõrval amortisatsioonihüpoteegi otstarbeks võimaldada kapitalivaldajale võimalikult kindlat kapitali mahutamist. Täielikult saavutatakse see amortisatsioonihüpoteegiga, sest põhimik on tagatisena oma väärtuses püsiv, kohustus omab tavaliselt vanimat esimusastmelist kohta ning on tunduvalt madalam kinniku väärtusest. Pealegi väheneb iga kustutusosa tasumisega usaldaja risk, tähendades usaldaja tagatise tõusu.

Samuti on amortisatsioonihüpoteek kasulik ka esimusastmeliselt alamatele hüpoteekaarusaldajatele. Meie kehtivas tsiviilseadustikus esineva edasinihkumise põhimõtte tõttu

---

<sup>14</sup> Vt. Kissner, *op. cit.*, lk. 9, 63; Sachs, *op. cit.*, lk. 324 jj.; Näf, *op. cit.*, lk. 19; Buchenberger, *Agrarwesen*, lk. 116, 122; Gunst, *op. cit.*, lk. 12, 52; Kohli, *op. cit.*, lk. 163; Feldmann, *op. cit.*, lk. 3, peab amortisatsioonihüpoteegi seda omadust eriti tähtsaks: „Volkswirtschaftlich sind die Amortisationshypothecken dadurch von grosser Bedeutung, das sie durch die in geringen Zeitabständen wiederkehrende Verpflichtung zur Ratenzahlung den Schuldner zur Sparsamkeit anhalten.“

astuvad nad igakordsel amortisatsioonihüpoteegi nõude osalisel tasumisel kustutatud osa võrra edasi. Nii paraneb iga uue kustutusosa tasumisega järelusaldajate seisund, sest hüpoteegi ettepoole nihkumisega suureneb ka tagatis, mis omakorda võib võlgnikule põhjustada kasvikumäära alandamise.

Amortisatsioonihüpoteegi tähtsust põhimiku, eriti põllumajandusliku põhimiku võlatustamisel ei eita keegi, kuid tema rakendamisest kinnikuomanikule tulenevatele hüvedele seatakse vastu ka mõningaid pahesid, mis ei rajane nii võrra ta õiguslikul konstruktsioonil, kui võrra ta rakendamisest tulenevate toimete vastuolust käibes, peamiselt linnakinnikute suhtes esinevate taotlustega. Tema rahvamajanduslikus tähtsuses põllumajanduses esineb vaevalt kahtlust. Allpool vaatleme olulisemaid ta toimetest, milledesse suhtutakse eitavalt.

1) Ülal käsiteldud amortisatsioonihüpoteegi omadused tulevad eriti seal esile, kus põhimik pole muutunud spekulatsiooniobjektiks, vaid jääb perekonna kätte ja parandatakse põlvedelt põlvedele. Teisiti on seevastu olund, kui omanik oma maavaldusse suhtub nagu kaubasse, mida ta püüab võõrandada õige kiiresti ja tulusalt, taotledes võimalikult väikese omakapitaliga kõrget kasumit<sup>15</sup>. Selline meelusus on hakanud arenema XX sajandi algusest ja esineb peamiselt linnades.

Käibes ilmneb, et kinnikud müüakse vaid siis võrdlemisi kergelt ja soodsalt, kui nad on koormatud kõrge tavalise hüpoteekarlaenuga, nii et kinniku müümisel tarvitseb ostjal kinniku omandamiseks üle võtta ainult hüpoteek, või vahel sooritada veel väike juurdemaks ostuhinnana. Sellest nähtub, et kinnikutesse kui spekulatsiooniobjektidesse suhtumisel pole amortisatsioonihüpoteek võlatustavalt mõjuva immobiliaarkrediidi vormina vastuvõetav, sest mida kõrgem on kinniku väärtuse piires ta võlakoormis, seda kergem on teda müüa. Linnakinnikute võlatustamist peetakse kahjulikukski<sup>16</sup>.

<sup>15</sup> Vt. Hedemann, Fortschritte, II, 1, lk. 80 jj.; Wyler, *op. cit.*, lk. 19; R. Petry, Die Amortisationshypothek unter besonderer Berücksichtigung der von Kreditanstalten gegebenen Amortisationshypotheken. Diss. Giessen. Giessen, 1912, lk. 53; Dannenbaum, *op. cit.*, lk. 11; Schulte, *op. cit.*, lk. 390; Schwartz, *op. cit.*, lk. 33, 75; Kissner, *op. cit.*, lk. 66; Sachs, *op. cit.*, lk. 329.

<sup>16</sup> Vt. Schwartz, *op. cit.*, lk. 76.

Samuti on kinnikute müümisel oluline, et kinnikute puhastulu oleks küllalt kõrge, s. t. et kinnikusse mahutatud kapital annaks võimalikult suurt kasumit. Amortisatsioonihüpoteegi rakendamisel oleks aga kinnikust aastas sammata-vate kohustuste hulk võla kustutusosade võrra suurem, mis vähendaks kinniku puhastulu ja seetõttu ka müügihinda. Seepärast ei tunne ainult mõõduvalt kinnikut valdav isik mingit huvi amortisatsioonihüpoteegi vastu. Ta ei ole huvitatud võlatustamisest, vaid kinniku võimalikult väikesest aasta-koormisest.

Ülaltoodud olundid ei vähenda amortisatsioonihüpoteegi kui võlatustamisvahendi tähendust. Ta rakendamine eeldab kinniku kauaaegset võlgniku omandiks jäämist, millega kõrvalduks spekulatsiooni soodustav ülevõlastumine ja kaudselt ka spekulatsioon kui rahvamajanduslikult kahjulik nähtus. Selles amortisatsioonihüpoteegi toime eramajanduslikus puudes tuleb seepärast näha rahvamajanduslikku hüvet, sest need, kes ei soovi võlalt tasuda kustutusosasid, hoiduksid amortisatsioonihüpoteegi tõttu kaugemale põhimikust ja põhimikuspekulatsioonist.

Peale selle ei näi põhjendatuna olund, et amortisatsioonihüpoteek raskendab kinniku müümist, mida ilmselt tõendab olund põllumajanduses. Siin on enamik kinnikuist koormatud amortisatsioonihüpoteegiga, kuid ometi tuleb kinnitada liiga sagedate, mitte aga liiga väheste võõrandamisjuhtude esinemist.

2) Amortisatsioonihüpoteegi toimetest peetakse samuti eitavaks olundit, et tema rakendamise efektiks peetakse linnas maahindade ja sellest sõltuvat üürihindade tõusu. Eriti seoses korterikitsikusega on oluline küsimus, kas amortisatsioonihüpoteegi rakendamise tõttu üürihinnad tõusevad või — nagu mõned väidavad — langevad<sup>17</sup>. Amortisatsioonihüpoteegiga koormatud üürimaja puhul ei toimu kustutusosade tasumine omaniku isiklikkudest vahenditest, vaid see tasutakse üürist, kusjuures see jäetakse kas muutmata või kõrgendatakse kustutusosade võrra. Esimese juhtumi tagajärjeks on maahindade langus, sest kustutusosade tasumine üüridest toob enesega maja aastapuhastulu languse kustutus-

---

<sup>17</sup> Vt. Kissner, *op. cit.*, lk. 66; Dannenbaum, *op. cit.*, lk. 16; Eberstadt, *op. cit.*, lk. 155 jj., 138; Schwartz, *op. cit.*, lk. 34.

osade ulatuses. Kinniku hinnad on aga vahenditus sõltuvuses vastava kinniku puhastulust ning seepärast selle langus mõjub paratamatult kaasa ka maahindade langusele. Maahindade langus välditakse üüride tõstmisega üüridest makstavate kustutusosade ulatuses.

Kuid seegi vastuväide ei näi täiel määral põhjendatud olevat. Kuigi tuleb tunnustada amortisatsioonihüpoteegi nagu iga põhimiku võlastumisvormi rakendamise tulemusena maahindade tõusu, ei tarvitse sellega seotud olla veel üüride tõus. Selle kredidivormi kättesaadavuse ja laialdase levikuga suureneb ehitiste arv ja seega ka korterite pakkumine. Kui aga üürihinnad siiski tõusevad, siis juba teistel põhjustel, mis pole seoses amortisatsioonihüpoteegiga<sup>18</sup>.

3) Amortisatsioonihüpoteek suudab võlatustamishärendina oma ülesande täita väid teatud eeldustel. Tema suurimaks puuduseks tuleb pidada olundit, et rakendatavamais amortisatsioonihüpoteegi tingimuses on kohustuse kustutusaeg liiga pikk, 40—70 aastat. Ainult väike osa võlgnikest elab kustutusaja lõpuni, seda enam, et tavaliselt võlgniku vanus hüpoteegi seadmisel on kaugelt üle täisea. On ilmne, et nendel tingimustel võlg enamikul juhtumitel ei kustu teda sõlminud inimõlve ajal, vaid koormab ka järeltulijaid. See amortisatsioonihüpoteegi puudus avaldub eriti ilmselt, kui võlg amortisatsioonihüpoteegi kujul on tehtud pärijate rahuldamiseks. Võlgniku poolt tema eluajal võla tasumata jätmisel lisandub sellele juba olevale võlale tema pärija poolt kaaspärijate rahuldamiseks tehtud uus võlg, nii et amortisatsioonihüpoteegiga koormatud kinnikut tabab varem-hiljem ülevõlastumine ja sundmüük. Eelkäsiteldud amortisatsioonihüpoteegi toime on üldiselt siiski kergesti välditav: kustutusosade suurus tuleb valida vastavalt nii, et kohustuse kustumine toimuks võlgniku arvataval eluajal. Kuid ka siis püsib võimalus, et võlgnik sureb enne amortisatsiooni lõppu.

4) Nagu eespool nägime, on amortisatsioonihüpoteegi üheks hüveks ülesöeldamatus, mis on kasulik peamiselt võlgnikule, eriti veel seetõttu, et võlgnikule enesele on tavaliselt ülesütlemisõigus reserveeritud kas leppeliselt või seaduse alusel. Usaldaja välistamine ülesütlemisõigusest ole-

---

<sup>18</sup> Vt. Dannenbaum, *op. cit.*, lk. 16.

vat samuti amortisatsioonihüpoteegi paheks, sest siin soodustatavat võlgnikku usaldaja arvel.

On tõsi, et ühekülgne ülesütlemisõigus on võlgniku soodustamine, sest kasvikumäära alanemisel nõuab võlgnik kas selle alandamist või kasutab temale kuuluvat ülesütlemisõigust, et krediiti muretseda mujalt parematel tingimustel. Seevastu võib ta kasvikumäära kõrgenemisel laenu endistel tingimustel edasi kasutada.

Ometi õigustavad mõningad olundid seda võlgniku eesõigustatud seisundit. Kui võlgniku ülesütlemisõigus on leppeline, siis on usaldaja, kõiki sellega seotud tagajärgi ette teades, avaldanud oma nõusoleku selleks, sest põhimikku mahutatud kapitali peaaegu absoluutne kindlus huvitab sageli usaldajat enam kui ülesütlemisõigus. Võlgniku seadusjärgne ülesütlemisõigus esineb juhtumil, kui usaldajaks on krediidasutised. Siin ei tähenda nendelt ülesütlemisõiguse välistamine nende asetamist paheõiguslikku seisundisse, vaid nendele omistatud rahvamajandusliku ülesande täitmist. Samuti on ka usaldajale tavaliselt reserveeritud ülesütlemisõigus, kui võlgnik ei täida oma kohustusi seaduses ettenähtud või kokkulepitud kujul.

5) Usaldaja isikust lähtudes on ilmne, et amortisatsioonihüpoteek ei ole oma erilise laenu tasumisviisi poolest sobiv individuaalkrediidi vormina, kus usaldajaks on üksikisik. Kohustuse amortiseerimisel voolab laenatud kapital tagasi väikestes osades. Siin ähvardab usaldajat oht, et ta järkjärgult tagasimakstava põhikapitali ühes selle kasvikuga kasutab igapäevasteks tarveteks. Aga isegi selle ohu puudumisel on järkjärgult väikestes osades tagasivoolava kapitali kasvitav paigutus sageli raskendatud. Samuti on amortisatsiooniga seotud raskustest oluline kustusosadena tagasimakstava kapitali kohta arvepidamine. Üksikusaldajale on see arvestusviis liiga keeruline. Selle arvestuse keerulisusega seltsib veel amortisatsioonihüpoteegi ülesõeldamatus usaldaja poolt, mis kohutab üksikusaldaja sellest krediidivormist tavaliselt tagasi suurte kapitalide kauaaegse, vahepealse käsustusvõimaluseta paigutuse tõttu. Nii ei ole amortisatsioonihüpoteek üksikusaldajale kapitali mahutamiseks kohane<sup>19</sup>, millega on

<sup>19</sup> Zöckler, *op. cit.*, lk. 7; J. Pfafferott, Beiträge zur Lehre von der Amortisationshypothek. Diss. Göttingen. Borna-Leipzig, 1907,



palju kapitali otsesest põhimiku teenistusest välistatud. Amortisatsioonihüpoteek on kohane kredidivorm vaid organiseeritud krediidile, sest põhimiku-krediidasutised usaldajatena suudavad kergesti vältida eelnimetatud pahesid.

Ülesöeldamatute amortisatsioonihüpoteekide konstitueerimine eeldab, et krediidasutis saaks samuti ülesöeldamatut või vähemalt pikaajalist kapitali nendesse hüpoteekidesse investeerimiseks. Et selleks vahendiks on moodsas käibes ülesöeldamatud pantkirjad, siis on amortisatsioonihüpoteek parimas kokkukõlas põhimiku-krediidasutiste kapitali muretsamise viisiga. Samuti pole sellel juhtumil individuaalkrediit välistatud põhimiku teenistusest, sest üksikisikud oma kapitali pantkirjadesse mahutamiseiga toetavad põhimiku finantseerimist.

Ülemal oleme vaadelnud neid positiivseid kui ka negatiivseid olundeid, mis kaasuvad amortisatsioonihüpoteegi rakendamisega. Nägime, et alused ta üksikutesse toimetesse eitavalt suhtumiseks pole kaugeltki paikapidavad. Kaheldakse peamiselt amortisatsioonihüpoteegi sobivuses linnakinnikutele, kuid tema toimete rahvamajanduslikus kasulikkuses maa- kui ka linnakinnikutele on vaevalt eriarvamusi<sup>20</sup>.

Ta rakendamisel ilmestuvad vähesed ja üldiselt välditavad eitavad tulemused ei ole takistanud ta levikut, sest käibe tõsine vajadus selle kredidivormi järele avaldub juba selles, et suurem osa käibes esinevatest hüpoteekidest on amortisatsioonihüpoteegid. Eriti just viimane olund nõuab lähemat tutvumist käsitledava instituudi õigusliku konstruktsiooniga, mille iseloom on põhjustatud ülalkäsiteldud sotsioloogilistest olukorrist.

**Amortisatsioonihüpoteegi rakendamise ulatus.** Ülemal vaatlesime amortisatsioonihüpoteegi otstarvet ja tema toimet. Oma omadustelt on ta parimaks, kuigi mitte ainukeseks võimalustamisvahendiks, olles eriti sobivaks kredidivormiks põllu-

---

lk. 1; Kissner, *op. cit.*, lk. 64; Sachs, *op. cit.*, lk. 325; Hedemann, *Sachenrecht*, lk. 370, 416; Hedemann, *Fortschritte*, II, 1, lk. 194.

<sup>20</sup> Näit. ütleb Schulte, *op. cit.*, lk. 397: „Für die Amortisationshypothek sprechen somit einzig und allein volkswirtschaftliche Gründe, die allerdings so wichtig sind, dass es berechtigt ist, die Forderung mit allem Nachdruck zu erheben, dass die Hypothekenbanken, soweit es irgend möglich ist, den sozialen und volkswirtschaftlichen Interessen des Bodenkredits Rechnung tragen...“

majanduses. Lähtudes ülalkäsiteldud amortisatsioonihüpoteegi positiivseist omadusist, pooldatakse tema kehtimapanemist üldise, ainukese immobíliarkrediidivormina. Väidetakse, et kui üldse tahetakse saavutada põhimiku võlakoorimise kergendamist ja kaotamist, siis on paratamatuks vajaduseks eranditult kõikide põhimikuvõlgade muutmine amortisatsioonihüpoteekideks. Täni pole see toimunud, sest veel hulk ülesöeldavaid individuaalhüpoteeke koormab põhimikku. Nende muutmist amortisatsioonihüpoteekideks peetakse põhimiku võlatustamisel esimeseks ülesandeks<sup>21</sup>.

Seejuures ei ole mõeldud selle ettepaneku ulatusele ega amortisatsioonihüpoteegi sundvormina kehtima panemisega kaasuvatele nähtustele. Eriti on jäetud arvestamata olund, kas amortisatsioonihüpoteegi omadused esinevad üldiselt ja paratamatult kasulikkudena igas olukorras. Kuigi tema rakendamine omab palju positiivseid toimeid, mis vaieldamatult tõestavad tema esinemist parima võlatustamishahendina, ei näita see veel sugugi amortisatsioonihüpoteegi ainukohasust igas olundis, sest ainult sellel eeldusel oleks amortisatsioonihüpoteegi sundrakendamine mõeldav.

Üldiselt tuleb suhtuda eitavalt kõikide hüpoteekide suhtes amortisatsioonisunduse kehtima panemisse ja pooldada vaid õiguslikult normitud amortisatsioonihüpoteegi rakendamist suvalise vormina. Seadusandlus ei või jätta arvestamata käibes esinevate vahekorjade mitmekesisust ja erinevaist olustikest esilekerkivaid erinevaid vajadusi, milledele pole sageli kohane ainult üks üldine lahendusviis. Käibes tekkitavate vahekorjade otstarbekohaseks lahendamiseks peab seadusandlus jätma mitmeid võimalusi. Kui amortisatsioonihüpoteegi rakendamise tulemused näitavad vaieldamatult ja paratamatult tema ainuõigustatust, siis käive ise surub välja kõik teised põhimikukrediidivormid, mis ilmestub ka meil, sest suur enamik käibes esinevatest hüpoteekidest on amortisatsioonihüpoteegid.

Vaadeldes sund-amortisatsioonihüpoteeki poolte seis-

---

<sup>21</sup> Iseloomustavalt suhtub sellesse küsimusse Werner, *op. cit.*, lk. 10 jj.: „Somit muss, wenn man vermittels der Amortisationsschuld gute Erfolge erzielen will, vor allem eine streng durchgeführte Zwangsamortisation als erste Bedingung aufgestellt werden. Denn nur dann kann eine Entschuldung mit der Zeit eintreten, während sonst ein grosser Teil der deutschen Landwirtschaft seinem Ruin entgegengeht.“

kohalt, ei tundu tema rakendamine võlgnikule alati sugugi otstarbekana. Ei ole mingit põhjust seda krediivormi kohustuslikuks teha võlgnikule, kes oma varandusliku seisundi juures on igal ajal võimeline ülesõeldavat hüpoteeki tasuma. Samuti on amortisatsioonihüpoteek võlgniku suhtes täiesti otstarbetu, kui kinniku tuludest ei jätku aastamaksude tasumiseks.

Teiselt poolt ei või pooldada sund-amortisatsioonihüpoteegi rakendamist ka usaldaja suhtes, arvestades eriti individuaalkrediidi olukorda. Ta kohutaks kapitalivaldajad tagasi oma kapitali põhimikku mahutamast, sest enamikule nendest ei ole kohane kapitali paigutamine pikaajaliselt ja madala kasvikuga, pealegi toob amortisatsioonihüpoteegi haldamine individuaalkrediidile ületamatuid raskusi. Meie põhimiku-krediidiasutiste poolt leiab amortisatsioonihüpoteek üldist rakendamist, amortisatsioonisunduse laiendamine kõikidele hüpoteekidele välistaks paratamatult individuaalkrediidi vahenditu põhimikku mahutamise.

Kokkuvõttes tuleb pooldada amortisatsioonihüpoteegi suvalist rakendamist vormi, mis säilitaks meie põhimiku-krediidiorganisatsiooni painduvuse ja kohastumise võime vastavalt käibest esilekerkivatele vajadustele. Oluline ei ole amortisatsioonihüpoteegi obligatoorsus või fakultatiivsus, vaid olund, et aastamaksud tasutakse koormatud kinniku puhastulust ja mitte uutest selleks loodud põhimikukoormistest.

## II. Amortisatsioonihüpoteegi õiguslik loomus — ta mõiste ja olemus.

**Käsitelu lähtekohad.** Nagu ülemal tähendatud, tunneb meie õiguskord BES-s määrustatud hüpoteegi kõrval erililmelist hüpoteeki, mida õigusteadus nimetab amortisatsioonihüpoteegiks. Õiguskorrale on tundmatu ta nimetus, piiristamata on isegi ta asetus tsiviilõiguse süsteemis ja normimata, milliseid üldisi eeskirju kohaldada tema suhtes. BES-s ei leidu tema õiguslikku iseloomu ja korrastust puudutavaid sätteid üldse. Ainult immobiliaarkrediidiasutiste seadustena ja dekreetidena kehtivates põhikirjades leidub üksikuid teda normivaid sätteid.

Sellises olukorras tõusetub õigusteadusele ülesanne määrata amortisatsioonihüpoteegi koht tsiviilõiguse süsteemis, piiristada ta mõiste tunnused, võrrelda neid sugulasmõistete tunnustega ja anda ta mõistest definitsioon, et nii jõuda kindlapiirilisele tulemusele käsitledava mõiste olemuses ja õiguslikus käsitluses.

**Amortisatsioonihüpoteegi aetus tsiviilõiguse süsteemis.** Mõisted omavad selgust ja kindlalt määratud piire ainult nende asetamisega vastavasse süsteemi ja lähtudes sellest süsteemist. On vajalik, et igal määrataval mõistel oleks kindel loogiline seos oma ülem-, alam- ja rinnastatud mõistetega, sest mõiste piiritlemine toimub *per genus proximum et differentiam specificam*. Siit nähtub, et ei saa küllaldaselt tunnetada amortisatsioonihüpoteeki, kui ei ole kindlaks määratud tema kuuluvus vastavasse soomõistesse, tema *genus*.

Amortisatsioonihüpoteegi aetus tsiviilõiguse süsteemis on teatava määraneni ette valmistatud juba tema nimetuse kaudu. Nimetuses „amortisatsioonihüpoteek“ näitab „hüpoteek“ otseselt selle mõiste kuuluvuse, sest hüpoteegi kui pandiõiguse avaldumisevormina kuulub ta piiratud asjaõiguste kaudu asjaõigusse, omades oma sisus nende spetsiifilisi tunnuseid. Seega on amortisatsioonihüpoteegi *genus*'eks, kuigi kaugemaks ülemmõisteks, asjaõigus. Tema mõiste määramiseks vajaliku vahenditu ülemmõiste, *genus proximum*'i leidmiseks tuleb teostada vastav eritlus, sest siin tõusetub küsimus, kas amortisatsioonihüpoteek on iseseisev, BES-s normitud hüpoteegist erinev hüpoteegitüüp, või BES hüpoteegi alaliik, s. t. kas ta on BES hüpoteegile koordineeritud või subordineeritud mõiste.

**Amortisatsioonihüpoteegi *genus proximum*.** Asjaõiguse nagu iga ülemmõiste vahekord temale alluvate mõistetega avaldub kahel kujul. Ühelt poolt võib esineda mõistete pidev langus, võrreldavate mõistete omakordne jagunemine ülem- ja alammõisteteks, viimased eelmistest suurema sisu ja väiksema mahuga. Teiselt poolt on aga võimalik, et ülemmõiste omab teisi mõisteid enda all, mis ei ole omavahel super- ja subordinatsiooni vahekorras, vaid üksteisest sõltumatult alluvad ülemmõistele, mis määrava mõistena esineb neis kõikides, s. t. nad on koordinatsiooni vahekorras.

Seadusandlus ja seni ka õigusteadus pole määranud

amortisatsioonihüpoteegi ja BES-s esineva hüpoteegi kui samale ülemmõistele alluvate mõistete vahekorda. Ülalõeldu alusel võib amortisatsioonihüpoteek seega olla kas 1) eriline hüpoteegiliik, ühise ülemmõiste tõttu koordineeritud mõiste hüpoteegile, või 2) BES hüpoteegi subordineeritud mõiste, sisult suurem, mahult aga kitsam.

Et seadusandlus amortisatsioonihüpoteegi ja hüpoteegi vahekorra on jätnud selgitamata, tuleb asjaõiguse üldpõhimõtete alusel lahendada küsimus, kas amortisatsioonihüpoteek ja BES hüpoteek on teineteisega sub- või koordineeritud vahekorras.

Asjaõiguste arv on seaduslikult piiratud tsiviilse käibe ja õigusliku kindluse huvides. Nende suhtes kehtib nn. suletud süsteemi põhimõte — *numerus clausus*. Vastavalt sellele on asjaõiguste loomise suhtes välistatud isikute tahe. Siin ei või luua, nagu võlaõiguses, seaduses otseselt mitteleiduvaid õigusinstituute, sest õiguskord tunnustab vaid arvuliselt kindlaksmääratud asjaõiguslikke instituute<sup>22</sup>. Seepärast on ka asjaõiguste *numerus clausus*'t normivad sätted pretseptiivsed.

Asjaõiguste suhtes *numerus clausus*'e kehtimine määrab, et ka pandiõigus asjaõigusena allub nendele sätetele, mis oma pretseptiivsuse tõttu on välistatud leppelistest muutmistest, kõrvaldades uue hüpoteegiliigi loomisvõimaluse tahteavaldusega. Järelikult ka amortisatsioonihüpoteek ei saa olla mingi eriline hüpoteegiliik, koordineeritud vahekorras BES hüpoteegiga, vaid tema kohta kohalduvad BES hüpoteegi sätted. Et aga amortisatsioonihüpoteek mõningate eriomaduste poolest siiski erineb tavalisest hüpoteegist, siis on ta viimase subordineeritud mõisteks, sisult laiem, mahult aga kitsam, s. t. hüpoteek on amortisatsioonihüpoteegi *genus proximum*.

Leppelise amortisatsioonihüpoteegi kõrval esineb amortisatsioonihüpoteek meie põhimiku-krediidiasutiste seadustena kehtivates põhikirjades sund-krediidivormina. Ka siin tulevad amortisatsioonihüpoteegi kohta rakendamisele BES hüpoteeki normivad sätted, sest eeltähendatud põhikirjade

---

<sup>22</sup> BES pandiõiguse avaldumisvormide *numerus clausus* avaldub § 1336-s, mis tunneb vaid käsipanti ja hüpoteeki, sest kinnispandi-valdus (Pfandbesitz) ei kuulu pandiõigusse. Vt. C. Erdmann, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Bd. II: Sachenrecht. Riga, 1891, lk. 326, nota 3.

kui eriseaduste sätted puudutavad ainult selle hüpoteegiga tagatud kohustuse tasumisviisi, mitte aga teda kui asjaõigust.

Kokkuvõttes tuleb öelda, et amortisatsioonihüpoteek ei suru BES pandiõiguse režiimile peale mingit erinevust ja asjaõigusena ühtib ta täielikult BES hüpoteegiga, alludes selle sätetele. Seepärast on aluseta piiritava mõiste *specifica*-tunnuste otsimine amortisatsioonihüpoteegi kui asjaõiguse keskkonnast. Et aga hüpoteek moodustub asjaõigusest ja sellega tagatud nõudest, siis peame piiritava mõiste olemust määravate tunnuste tunnetamiseks vaatlusele võtma amortisatsioonihüpoteegi ja BES hüpoteegi poolt tagatud hüpoteeginõuded.

**Amortisatsioonihüpoteegi *specifica*-tunnus.** Hüpoteegiga tagatavoid nõudeid normivad sätted on oma iseloomult kas pretseptiivsed või dispositiivsed. Viimaste kehtkond on eriti võlaõiguses õige laialdane, sest kehtiv tsiviilõigus tunnustab nn. lepinguvabaduse põhimõtet. Pretseptiivsete sätete hulka kuuluvad tüüpiliste lepingute olulisi osiseid — *essentialia negotii* — puudutavad sätted, seevastu on täiel määral eraautonoomiale allutatud nõuete *naturalia*'d ja *accidentalia*'d, kuivõrra see ei ole *contra leges* ja *honos mores*. Siit tuleb järeldada, et amortisatsioonihüpoteeginõude erinevus tavalisest hüpoteeginõudest saab peituda ainult lepinguvabaduse põhimõttes, sest nõuete pretseptiivsed sätted on muutumatud ja samased nende tagamisel mõlema hüpoteegiliigiga.

Amortisatsioonihüpoteeginõude eristav tunnus ei avaldu ka selles, nagu oleks see nõue mingi eriline, lepinguvabaduse alusel loodud, mittetüüpiline nõue. Mõlema hüpoteegiliigi asjaõiguslikkude sätete samasuse tõttu võiks see nõue olla mõlema hüpoteegiga tagatav, s. t. amortisatsioonihüpoteegi ja BES hüpoteeginõuded on oma tüüpilisuse poolest samad.

Seega peavad amortisatsioonihüpoteegi konstitutiivsed tunnused peituma nendes poolte suvalistes lisandites nõuetele, mis korrastavad erinevalt nõude *naturalia*'id või loovad erilisi *accidentalia*'id.

Võrreldes amortisatsioonihüpoteeginõude *naturalia*'id, eriti meie immobiliaarkrediidiasutiste põhikirjades esineval kujul, BES-s esineva hüpoteeginõude *naturalia*'tega, nähtub, et amortisatsioonihüpoteeginõue erineb hüpoteeginõudest omapärase võla tasumise viisi poolest. Kas lep-

peliselt — amortisatsiooniklausliga — või seaduse alusel välistub usaldaja temale BES alusel kuuluvast ja nõude *naturalia*'t moodustavad õigusest, saada sammet korruga ja tervikuna <sup>23</sup>. See leppeline või seaduslik eriline nõude tasumisviis kerkib esile ültähendatud nõuete *naturalia*'te võrdlusest ja on ühistest tunnustest ülejääv, erinev omadus, mille peame esile tõstma amortisatsioonihüpoteegi mõiste *specificatunnusena*, tema mõiste konstitutiivse elemendina.

Vastavalt nõude erilise tasumisviisi, nn. amortisatsiooni kui amortisatsioonihüpoteegi olemust määrava tunnuse tähtsusele käsitledava mõiste täpses piiritamises, tuleb lähemalt selgitada amortisatsiooni tähendust. Nagu ülemal nägime, on ta esinemise aluseks kas lepe, nn. amortisatsiooniklausel, või seaduse säte.

A. Nõude amortisatsioon. Nõude tasumine võib toimuda mitmel viisil:

1) Poolte kokkuleppel või seaduse alusel nõue võib tulla tasumisele korruga ja tervikuna kas teatud maksutähtpäeval või pärast ülesütlemist. Enne nõude maksuvalmust tuleb tasuda ainult kasviku, mitte aga alkohustuse osi. Sellise kokkuleppega varustatud nõude hüpoteegiga tagamisel esineb nn. kasviku hüpoteek (Zinshypothek).

2) Pooled võivad kokku leppida või seadus normida hüpoteeginõude osalise, järk-järgulise tasumise järgmistel viisidel:

a) Võlgnik kohustub teostama aastati või muul ajavahe-  
mikel, samuti ka võimaluse korral, osalisi alkohustuse tasumisi, mis on tavaliselt kindlapiirilised summad. Iga osa tasumisega väheneb hüpoteeginõue tasutud summa ulatuses ning kasvikut tuleb maksta ainult igakordselt kapitali jäägilt, s. t. jaotimaksudega alkohustust vähendades tuleb kasviku õiendada järk-järgult ikka väiksemalt summalt. Jaotimaksud koos kasvikuga ei moodusta mingit õiguslikku tervikut: mõlema tasumine võib toimuda ka lahus. Igal juhtumil iseloomustab seda tasumisviisi kasviku pidev vähenemine, jaotimaksud säilitavad tavaliselt oma suuruse, nii et perioodiliselt tasuda tulevad kohustused ei moodusta mingit püsivat suurust. Sellise tasumisviisiga nõuet tagavat

<sup>23</sup> BES § 3514.

hüpoteeki tavatsetakse nimetada ja otimaksuhüpoteegiks (Abzahlungshypothek).

b) Nõude tasumine osade kaupa võib toimuda ka nn. amortisatsiooni- ehk annuiteetidesüsteemis. Annuiteetide ehk aastamaksude all mõistetakse kohustuse tasumiseks ja kasvitamiseks kokkulepitud muutumatut summat, mis on seatud ette kindlaksmääratud pikemaks ajaperioodiks ja selle kulgemisel tuleb tasuda igal aastal, nii et nende tasumine toob teatud hulga aastate järel kohustuse kustumise<sup>24</sup>. Amortisatsioon tähendab seega nõude plaanipärast tasumist aastamaksude ehk annuiteetidega<sup>25</sup> ja amortisatsiooniklausel poolte lepet nõude tasumiseks amortisatsioonisüsteemis. Selliselt tasutavat nõuet tagavat hüpoteeki nimetataksegi amortisatsioonihüpoteegiks<sup>26</sup>.

Oluliseks nõude amortisatsioonisüsteemis tasumise tunnuseks on ühelt poolt just see, et aastamaksud on muutumatud oma suuruselt, konstantsed kogu laenu kestel, teiselt poolt esinevad nad, hoolimata oma mitme-elementilisest sisust, väliselt ühtlase tervikuna.

Sisemiselt koosneb aastamaks osistest, milledeks on välimatult kohustuselt arvatud kasvik ja nn. amortisatsiooni- ehk kustutusosa, mis on määratud kohustuse järkjärguliseks maksmiseks. Aastamaksude tasumine on seepärast seotud toimega, et temaga kohustus kasvitatakse ja järkjärgulise kapitaliosiste tasumisega teatud kindlaksmääratud ajaperioodi lõpuks tagasi makstakse. Peale kasviku ja kustutusosa esinevad annuiteedi osisena, immobiliaarkrediidiasutiste

---

<sup>24</sup> Vt. M. von Heckel — W. Lotz, *Annuität. Handwörterbuch der Staatswissenschaften*. Bd. I. Jena, 1923, lk. 329 jj.; A. Pistolesi, *Annualita. Dizionario pratico del diritto privato, fondato da V. Scialoja*. Vol. I: A — Cav. Milano, lk. 185; H. Fluck, *Die Bodenverbesserungspfandrechte der Schweiz*. Diss. Zürich, 1925, lk. 72 jj.

<sup>25</sup> Vrd. A. Flechsig, *Entstehen bei den Amortisationshypotheken der unter den Artikel 167 des Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuch fallenden landschaftlichen oder ritterschaftlichen Kreditanstalten im Königreich Sachsen hinsichtlich der gezahlten Amortisationsbeiträge Eigentümerhypotheken am belasteten Grundstück?* Diss. Leipzig. Borna-Leipzig, 1909, lk. 8; Wyler, *op. cit.*, lk. 43.

<sup>26</sup> Vt. Sachs, *op. cit.*, lk. 332; W. Feldmann, *Die Amortisationshypothek*. Diss. Münster (Westf.). Bottrop i. W., 1935, lk. 5; Wyler, *op. cit.*, lk. 46; Nussbaum, *op. cit.*, lk. 78; Leiske, *op. cit.*, lk. 227; Wolff, *op. cit.*, lk. 463.



usaldajad olles, ka kulud, mis on vajalikud laenu korrastamiseks, seotud selle haldamisega, nn. haldamis- ehk valitsemiskulud. Nad ei moodusta aga annuiteedi olulist tunnust.

Aastamaksud muutumatute suurustena arvutatakse algkohustuselt kogu selle kestusel teatud kindla protsendilise suurusena (näit. 6%), millest osa läheb kasvikuks (näit. 4%), osa aga kustutusosana nõude tasumiseks (esitatud juhtumil 2%). Aastamaksude suurus sõltub seega nende, samuti protsendiliste suurustena algvõlalt arvutatud sisuosiste summast. Kustutusosaks minev osis määrab ühtlasi ka aastate arvu, mille möödumisel nõue kustub<sup>27</sup>.

Eriti oluline on seejuures aga olund, et aastamaksu välise muutumatuse juures kasvikuks ja kustutusosaks langevad osised säilitavad vaid esimeses aastamaksus oma esialgse algvõlalt arvutatava protsendilise suuruse. Nad mõlemad muutuvad aastati. Järk-järgulise kapitalikustutamiseega väheneb peavõlg, millega väheneb ka aastamaksus kasvikuks minev osis, mis aktsessoorsena arvutatakse alati ainult peavõla jäägilt<sup>28</sup>. Aastamaksust kasvikuks langev osis ilmestab seega püsivat langust. Kustutusosa seevastu suureneb aga pidevalt kapitali järk-järgulise vähenemisega kasvikuks vabaneva osa võrra, sest aastamaks arvutatakse kogu amortisatsiooni kestel ilma osalist amortisatsiooni arvestamata ikkagi esialgselt kohustuselt. Need järk-järguliselt suurenevad algvõla vähenemisega kasvikuks vabanevad ja kustutusosaga liituvad osised kustutavad algkohustust kord-korralt suuremas ulatuses<sup>29</sup>.

<sup>27</sup> Annuiteedi arvutamiskiisi vt. L. Brasca — G. Vacchelli, Gli istituti di credito fondiario. Torino, 1926, lk. 51 jj. Kustutusosa suurusest sõltub amortisatsioonihüpoteegi kestus. Nii läheb tema tasumiseks aega, kui kustutusosa on

aastas	$\frac{1}{4}\%$	laenust	—	$71\frac{1}{2}$	aastat
„	$\frac{1}{2}\%$	„	—	$55\frac{1}{2}$	„
„	$\frac{3}{4}\%$	„	—	$46\frac{3}{5}$	„
„	1%	„	—	41	„
„	$1\frac{1}{2}\%$	„	—	33	„
„	2%	„	—	29	„

Vt. selle küsimuse kohta lähemalt Brasca-Vacchelli, *op. cit.*, lk. 120 jj.; Heckel-Lotz, *op. cit.*, lk. 331.

<sup>28</sup> BES § 3406.

<sup>29</sup> Ei ole õige saksa doktriinis esinev arvamus, nagu oleksid kustutus-

Kõik, mis öeldud annuiteetidest ehk aastamaksudest, on täiel määral kehtiv ka samalaadiliste sammete kohta lühema sammasperioodiga, kui hüpoteeginõude amortisatsiooni teostatakse näit. poolaasta- ja kuumaksudega.

Ülemal käsitlesime üksikuid hüpoteegiga tagatud nõude tasumisi, mille aluseks on kas lepe või seadus. Nendest siinkohal olulisim on tasumine amortisatsioonisüsteemis, mis on amortisatsioonihüpoteegi mõistet moodustavaks konstitutiivseks tunnuseks. Allpool on meie ülesandeks eritella, kas piiritatav mõiste omab peale nõude amortisatsioonisüsteemis tasumise veel teisi tunnuseid.

B. Ülesöeldamatus amortisatsioonihüpoteegi mõiste tunnusena. Amortisatsioonisüsteemis tasumise ühendamisest hüpoteeginõudega järeldub amortisatsioonihüpoteegi mõiste teine tunnus. BES järgi tuleb nõue tasuda kas kokkulepitud tähtajal või selle puudumisel pärast ühe või teise poole ülesütlemist<sup>30</sup>. Nendele sätetele allub ka hüpoteeginõue.

Amortisatsioonihüpoteegi puhul, mil pooled on kohustunud nõude tasumiseks ja tasumise vastuvõtmiseks aastamaksude sisuosiste — kustutusosade kaudu, on pooled loobunud või eriseadusega välistatud neile kuuluvast õigustusest

osad konstantsed suurused, peale nende minevat kohustuse kustutamiseks veel algkapitali vähenemise tõttu säästetud kasvik. Tüüpiliselt väljendab seda Feldmann, *op. cit.*, lk. 5: „Der zur Amortisation verwandte Betrag setzt sich also zusammen einmal aus der eigentlichen Amortisationsrate, zum andern aus den durch die Verminderung ersparten Zinsen.“ Kustutusosa on muutuv suurus, mis suureneb vastavalt kasviku vähenemisele. Ülevaatlikult aitab selgitada seda ja amortisatsiooni olemust üldse alljärgnev tabel, kus on esitatud vastavad andmed 10 000 kr. nõude kohta 4%-se kasviku ja 1%-se (esialgse) kustutusosaga.

	Annuiteet	Sellest langeb kasvikule viku arvel	Kustutusosa suureneb kas-	Kustutusosa	Kapitali jääk
1. aastal	500.—	400.—	—	100.—	9900.—
2. aastal	500.—	396.—	4.—	104.—	9796.—
10. aastal	500.—	357.87	42.13	142.13	8799.38
30. aastal	500.—	188.13	211.87	311.87	4391.49
40. aastal	500.—	38.36	361.64	461.64	497.43
41. aastal	500.—	19.90	380.10	480.10	17.32

Vt. Wyler, *op. cit.*, lk. 45; Näf, *op. cit.*, lk. 12 jj.; Брагца-Вагчелли, *op. cit.*, lk. 123 jj.; Fluck, *op. cit.*, lk. 73 jj.

<sup>30</sup> BES § 3505, 3506.

kohustust täita ja täitmist nõuda tervikuna<sup>31</sup>. Igale kohustuse osale on amortisatsioonihüpoteegi puhul määratud kindel täitmise tähtaeg. Kui aga on määratud nõude osadele kindlad maksutähtpäevad, siis ei tule enam rakendamisele BES subsidiaarsed sätted. Siit järeldub amortisatsioonihüpoteegi leine tunnus: ta on tähtajaline, seega ülesõeldamatu. Nii on välistatud amortisatsioonihüpoteegi ühekülgne ennetähtaegne tasumise võimalus, samuti ka amortisatsiooni katkestamine või selle kiirendamine.

Ülemal selgitasime amortisatsioonihüpoteegi mõiste teist iseloomustavat tunnust — ülesõeldamatust, mis on amortisatsioonisüsteemis kehtima pandud tasumisviisi paratamatuks järelduseks. Seega on ülesõeldamatus piiritava mõiste tuletatud tunnus, vahenditus sõltuvuses amortisatsioonist, jagades selle saatust. Amortisatsiooni lõppemisel kas leppe või seaduse alusel kaob ka amortisatsioonikohustusest tulenev ülesõeldamatus<sup>32</sup>. Tuletatud tunnusest pole ta ka amortisatsioonihüpoteegi mõiste konstitutiivseks, mõistet moodustavaks tunnuseks, vaid võib olla seostatud ka tavalise hüpoteegiga, ilma et see muutuks amortisatsioonihüpoteegiks.

Nagu öeldud, on ülesõeldamatus vahenditus sõltuvuses amortisatsioonist, jagades selle saatust. Amortisatsiooni välistamine välistab seega ka ülesõeldamatuse, mille aluseid vaatleme allpool.

Amortisatsioonisüsteemis nõude tasumine võib olla seatud kas leppe või seadusega. Leppelisest amortisatsioonist ja koos sellega ka ülesõeldamatusest võivad pooled loobuda samuti leppega, millega nad omandavad õiguse kohustust täita või täitmist nõuda erinevalt amortisatsiooniklauslis ettenähtud tähtaegadest. Sageli on selline klausel seatud võlgniku kasuks, et ta kasvikumäära langemisel kogu laenu kestuseks ei jääks seotuks kõrgema kasvikuga.

Seadusega kehtima pandud amortisatsioon esineb meie põhimikukrediitiasutiste põhikirjades, kus ei leidu aga sõnaselget väljendit seal esineva amortisatsioonihüpoteegi ülesõeldamatusest. Seadusliku amortisatsioonihüpoteegi ülesõel-

<sup>31</sup> BES § 3514.

<sup>32</sup> Amortisatsioonisüsteemist järelduvast ülesütlematusest tuleb eraldada, et ka sõltumatult sellest võib kokku leppida võla ülesütlematuses, mis ei lõpe amortisatsioonikohustusega.

damatus avaldub, nagu leppelisegi amortisatsioonihüpoteegi puhul, hüpoteeginõude plaanipärasest pikaajalisest järkjärgulisest tasumisviisist. Hüpoteegipankade põhikirjad on norminud amortisatsioonihüpoteegi aluseks oleva nõude tasumise osades, iga osa kindlaksmääratud ajal. Et ka siin on käsitletav instituut normitud kindla-tähtajalisena, siis on see ta ülesöeldamatuse ilmseks tõendiks.

Sellest üldreeglist tunnevad aga põhikirjad arvukaid erandeid, lubades teatud juhtumel amortisatsiooni ja koos sellega ka ülesöeldamatuse välistamist. Nii võib võlgnik, vahel küll teatud eeldustel, igal ajal tasuda oma võla tervikuna, vastavate tingimuste täitmisel ka osaliselt. Ülesütlemisõigus usaldaja kasuks on õige kitsapiiriline, esinedes põhikirjades täpselt loendatud ja oma ilmelt oluliste võlgniku kohustuste mittetäitmisel. Et nende põhjuste loend on antud täpselt ja kindlailmeliselt, siis avaldub siit veel kord amortisatsioonihüpoteegi üldreegiline ülesöeldamatuse usaldaja poolt, sest *argumentum a contrario* alusel on amortisatsioonihüpoteek ülesöeldamatu kõigil muudel juhtumitel.

**Amortisatsioonihüpoteegi mõiste definitsioon, ta sisu ja maht.** Eelnenud eritelus on selgunud need tunnused, mis on vajalikud amortisatsioonihüpoteegi mõiste piiritamiseks. Et käsitletavat mõistet tema piirides küllaldaselt ja korrastatult edasi anda, tuleb luua tema definitsioon, mis toimub *per genus proximum et differentiam specificam*. Ühtlasi tuleb esile tõsta käsitletava mõiste sisu ja maht.

Ülemal nägime, et amortisatsioonihüpoteegi *genus proximum*'iks on hüpoteek. Piiritatav mõiste on hüpoteegi eriline avaldumisvorm, ta subordineeritud mõiste. Tema kaudu on määratud ka amortisatsioonihüpoteegi asetus tsiviilõiguse süsteemis, sest hüpoteek *genus proximum*'ina on lähim superordineeritud mõiste, kaugemateks aga on hüpoteegi lähemad ja kaugemad ülemmõisted: piiratud asjaõigus, asjaõigus.

Amortisatsioonihüpoteegi mõiste tähtsaimaks sisuosiseks ja ühtlasi ka tema mõiste konstitutiivseks tunnuseks on tema *differentia specifica* — hüpoteeginõude tasumine amortisatsioonisüsteemis. Selle tunnuse poolest eristub piiritatav mõiste oma ülemmõistest ja koordineeritud mõistetest.

Et eelnenud käsitelust ilmnas amortisatsioonihüpoteegi *genus proximum*'ina hüpoteek ja *differentia specifica*'na taga-

tava nõude tasumine amortisatsioonisüsteemis<sup>33</sup>, siis tuleb piiritatavast mõistest anda järgmine definitsioon: amortisatsioonihüpoteek on selline hüpoteek, millega tagatud nõue tasutakse amortisatsioonisüsteemis<sup>34</sup>.

Amortisatsioonihüpoteegi mõiste definitsioonist nähtub ka tema sisu. Et *genus proximum* on siin hüpoteek, siis sisaldab ka amortisatsioonihüpoteegi mõiste kõik need sisuosised, mis on omased hüpoteegile. Hüpoteegi kaudu tulevad amortisatsioonihüpoteegi mõiste sisusse veel need osised, mis on sellele omased oma ülemmõistete, piiratud asjaõiguse ja asjaõiguse kaudu. Peale selle hõlmab amortisatsioonihüpoteegi mõiste kõik need sisuosised, mis tulenevad hüpoteeginõudest, eriti aga selle ühendamisest amortisatsioonisüsteemis tasumisega. Nõude amortisatsioonist tulenevad sisuosised, liitudes tavalise hüpoteegi sisuosistega, muudavad nende vastastikuseid vahekordi, põhjustades tähtsaid, eriti kinistusraamatulisi järeldusi.

Amortisatsioonihüpoteegi mõiste ei oma mahtu, sest temaga lõpeb hüpoteegi üks alavorm, mistõttu ei ole ka mõiste mahtu moodustavaid liike ja alaliike. Õigusteooria seisundilt on küll mõeldav amortisatsioonihüpoteegi mõiste sisu täiendamine mõne sellise lisandiga, mis moodustaks iseseisva, käsiteldavale mõistele subordineeritud mõiste, sisult laiemat, mahult aga kitsamat, kuid seni on õigusteadusele ja kehtivale õigusele sellised alaliigid tundmatud.

**Amortisatsioonihüpoteegi olemus.** Ülemaal selgus, et amortisatsioonihüpoteeki kui asjaõigust normivad sätted on samased hüpoteegi kui asjaõiguse sätetega. Seega ühtivad nad asjaõigustena ka oma olemuselt. Amortisatsioonihüpoteegi kui hüpoteegi alammõiste sisuosiste, nende omavahelise vahekorra ja ta normatiivse toime lähemaks selgitamiseks tuleb

---

<sup>33</sup> Ülemaal nägime, et amortisatsioonihüpoteegi mõistesse kuulub hüpoteeginõude amortisatsioonisüsteemis tasumise järeldusena ka ülesütlematus, kuid definitsioonis ei või esineda tunnuseid, mis on paratamatult teiste tunnustega antud.

<sup>34</sup> Vrd. Nussbaum, *op. cit.*, lk. 78; Feldmann, *op. cit.*, lk. 1; Kissner, *op. cit.*, lk. 10; Schulte, *op. cit.*, lk. 389; Petry, *op. cit.*, lk. 15; Gunst, *op. cit.*, lk. 11; Zöckler, *op. cit.*, lk. 5 jj.; Flechsig, *op. cit.*, lk. 7; Wyler, *op. cit.*, lk. 43; Sachs, *op. cit.*, lk. 324; Pfafferott, *op. cit.*, lk. 2 jj.; Werner, *op. cit.*, lk. 4.

siinkohal lühidalt käsitleda hüpoteegi olemust, mis on ka amortisatsioonihüpoteegi olemuseks.

BES mõistab hüpoteegi all kinnistusraamatusse sissekantud pandiõigust kinnikule<sup>35</sup>. Sellest definitsioonist, milles hüpoteek on piiriteldud pandiõiguse determineerimisega vastava tunnusega, ei nähtu hüpoteegi olemust, mille leidmiseks peame selgitama temale määrava tähendusega pandiõiguse kui *genus proximum*'i õigusliku olemuse. Viimane avaldub seaduses antud pandiõiguse mõistest. BES järgi on pandiõigus niisugune õigus võõrale asjale, mis teenib usaldaja nõude kindlustamiseks selliselt, et see võib nõuda maksmist asjast<sup>36</sup>. Esitatud definitsioonist nähtub selgesti pandiõiguse ja seega ka hüpoteegi kui pandiõiguse ühe alammõiste kuuluvus õigustesse võõrale asjale. Samuti avaldub hüpoteegi asjaõiguslik loomus sõnaselgelt hüpoteegi tekkimist normivast sättest: „Eine Hypothek... giebt dem Gläubiger ein dingliches Recht an dem verpfändeten Immobil...“<sup>37</sup>, millega kehtiv tsiviilseadustik on lahendanud ka pandektilises doktriinis vaieldava küsimuse hüpoteegi loomusest. Lähtudes ülalesitatud pandiõiguse definitsioonist ja hüpoteegi mõistet normivatest erisätetest, tuleb hüpoteegi all mõista sellist usaldaja nõude tagamiseks kinnistusraamatusse sissekantud asjaõigust võõrale kinnikule, mis võimaldab nõuda maksmist selle eest.

Milles seisneb seaduses üldsõnaliselt avaldatud hüpoteegi, seega ka amortisatsioonihüpoteegi olemus, mille lähem piiristamine on jäetud õigusteaduse ülesandeks?

Õigusteaduses on esinenud arvamus, et hüpoteek loob koormatud kinniku omaniku suhtes kohustuse tagatava nõude tasumiseks<sup>38</sup>. Usaldaja võib nõuda maksmist igalt omanikult, millega on tunnustatud kinnikuomaniku sammamiskohustus asjaõiguse elemendina.

See arvamus ei oma aga küllaldasi aluseid. Koormatud kinniku omanik peab lubama vaid oma kinniku väärtustamist. Selgelt avaldub see juhtumil, kui on tegemist omanikuta kinnikuga, mil puudub hüpoteegist järelduva, eeldatava

<sup>35</sup> BES § 1569, 1357 m., 1336.

<sup>36</sup> BES § 1335.

<sup>37</sup> BES § 1569.

<sup>38</sup> Vt. K. Cosack, Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechts. Bd. II. Jena, 1913, lk. 220; C. Crome, System des deutschen bürgerlichen Rechts. Bd. III. Tübingen, 1905, lk. 640.

kohustuse kandja, kuid hüpoteek jääb siiski püsima oma olemuses. Meie kehtivas tsiviilseadustikus on välditud iga väljend, mis räägiks omaniku tasumiskohustusest. BES saksa-keelne tekst ütleb pandiõigusest ja seega ka hüpoteegist järel-duva usaldaja õiguste kohta asjale „dass er sich daraus be-zahlt zu machen befugt ist“<sup>39</sup>, millest nähtub, et kinnikuomanik pole maksmiseks kohustatud. Hüpoteek annab õigustatule vaid võimaluse koormatud kinniku väärtustamiseks ja sel-lest enesele vajaliku rahasumma muretsemiseks. Omanik peab lubama vaid asja väärtustamist, asjaõiguse alusel ei esine tema vastu mingit kohustust.

Kokkuvõttes tuleb öelda, et ülaltoodu alusel on ilm-sesti ka amortisatsioonihüpoteegi olemuseks võimaldada õigustatule koormatud kinniku väärtustamist ja tagatud nõude rahuldamist sellest.

## Riigi eelarve vorm ja sisu.

Joh. Mäll.

### I. RIIGI EELARVE VORM.

#### § 1. Riigi eelarve ühtsuse nõue.

**1. Teoorias.** — Oma välise ehituse poolest riigi eelarve esineb vormilise aktina<sup>1</sup>. Sellise akti toimetamisel tuleb alati silmas pidada kehtivast õigusest tema välist kuju kor-raldavaid sätteid. Kuigi need sätted on tavaliselt väga eri-nevad üksikute õiguskordade normistikes, on siiski võimalik olnud nende alusel püstitada ka mõningaid teoreetilisi nõu-deid eelarve välise vormi suhtes. Need nõuded tuletuvad aga ühtlasi ka eelarve enda mõistest ja on paratamatud temaga pidentuvate funktsioonide ilmestamiseks. Nii on eriti eel-arvega pidentuva finantspoliitilise funktsiooni ilmes-tamiseks vajalik, et riigi tulude ja kulude eelarvetlustulemu-sed oleksid koondatud kõik ühisesse dokumentaal-

<sup>39</sup> BES § 1335.

<sup>1</sup> Vormiliste ja vormivabade aktide kohta vt. A.-T. Kliimann, Administratiivakti teooria, Tartu 1932, lk. 239 jj.

sesse ühikusse. Teoorias tuntakse seda unitaarsuse ehk ühtsuse (ka terviklikkuse) nõudena<sup>2</sup>. Selle printsiibi konsekvantne rakendamine on kahtlemata üheks oluliseks eelduseks järgneval perioodil arvatavalt laekuvatest tuludest ja kõigist võimalikest kuludest täieliku ülevaate saamiseks. Eriti oluline on see neis mais, kus riigi tulude ja kulude eelarvetlemine kuulub rahvaesinduse pädevusse. Ei ole ju kunagi mõeldav, et kõik rahvaesinduse liikmed võiksid olla kompetentsed riigimajanduslikes küsimusis. Tavaliselt suuremal osal neist puudub üldse ülevaade riigimajapidamise tõelisest olukorrast<sup>3</sup>. Seepärast on just siin eriti vajalik, et riigi tulude ja kulude eelarvetlustulemused saaksid koondatud eelarvetlusakti nii, et igaüks võiks saada sellest täieliku ülevaate järgnevaks eelarveaastaks arvatavalt laekuvatest tuludest ja võimalikest kuludest. Riigi eelarve ühtsuse nõue ongi siin üheks peamiseks eelduseks.

**2. Kehtivas õiguses.** — Õiguslikus tõelisuses ei ole aga eelarve unitaarsuse nõue kunagi leidnud täielikku rakendamist. Ka meil kehtivas õiguses on kaldutud kõrvale selle põhimõtte järjekindlast teostamisest. PS 103. §-i sõnastusest, et „Riigikogu võtab vastu riigi tulude ja kulude eelarve“, peaks küll järeldama, et kõik eelarvetlustulemused riigi tulude ja kulude alal peaks kokku võetama ühisesse riigi eelarvesse. RES-s<sup>4</sup> ei ole aga kinni peetud viimati-tähendatud konstitutsioonilisest põhimõttest, sest RES-s leiduvate sätete kohaselt võib toimuda riigi tulude ja kulude eelarvetlustule-

<sup>2</sup> Vt. Fritz Neumark, Der Reichshaushaltplan, Jena 1929, lk. 194 jj. Gaston Jèze, Allgemeine Theorie des Budgets, Deutsches Ausgabe von Dr. Fritz Neumark, Tübingen 1927, lk. 249 jj. — M. Meister, Das deutsche und englische Budget, München 1933, lk. 87 jj. — Wilhelm Neidl, Das österreichische Budget und Budgetrecht, Wien 1927, lk. 30 jj. ja 145 jj. — Karel Engliš, Finanzwissenschaft, Brünn-Prag-Leipzig-Wien 1931, lk. 291. — Max v. Heckel, Das Budget, Leipzig 1898, lk. 81. — A. E. Buck, The Budget in Governments of Today, New York 1934, lk. 125 jj.

<sup>3</sup> Vrd. A. E. Buck, Public Budgeting, New York—London 1929, lk. 9: „It is through the budget that expert advice on financial requirements is presented by the executive to the legislative body. The members of this body generally, know very little about these requirements as a result of actual contacts with the administrative departments and agencies;...“

<sup>4</sup> Vt. RT 1938, 24, 200.



muste koondamine mitmesse eriakti<sup>5</sup>. Sellistena esinevad meil peale riigi eelarve veel lisaeeelarved ja rohkearvulised erieelarved<sup>6</sup>.

Poliitilistest ja tegeliku elu vajadustest tingitult võib ju selline jaostamine olla väga otstarbekohane, kuid see ei ole kokkukõlas meie põhikorra normistikuga. Erieeelarvete suhtes võiks siiski tähendada, et PS ei tee ju otseselt takistusi selliste eriaktide toimetamiseks, kuid see võiks toimuda ikkagi ainult sel juhul, kui neis kalkuleeritud riigi tulud ja kulud oleksid arvestatud ka riigi eelarves. Erieeelarvetes toimuks sellisel juhul ainult üksikasjalisem jaotus Riigikogu poolt eelarvetletud tulude ja kulude ulatuses.

Kehtivas õiguses on meil aga nii korraldatud, et erieelarvetes kalkuleeritud summad kas ei tule üldse arvestamisele riigi eelarves või siis kantakse sinna ainult need summad, mis riik annab vastavaile ettevõtetele toetusena või mis nende ettevõtete poolt kantakse üle riigikassasse<sup>7</sup>. Kui arvesse võtta, et meil erieelarveid on arvuliselt üle 60<sup>8</sup> ja et neisse on paigutatud umbes üks kolmandik riigi tuludest ja kuludest, siis peab küll tähendama, et selline olukord tundub häirib ülevaadet riigi kavatsetavast majapidamisest järgneval perioodil. Eriti halvab see aga rahvaesinduse tööd, sest meie praeguse eelarvetlussüsteemi juures parlamendi liikmel ei ole võimalik saada täielikku ülevaadet riigimajapidamise terviklikkusest.

## § 2. Tulude ja kulude jaotus riigi eelarves.

**1. Jaotusprintsipe.** — Et riigi eelarve oleks ülevaadlik, ei jätku ainult sellest, et tulude ja kulude eelarvetlus-

---

<sup>5</sup> Vt. J. Vaabel, Sissejuhatus finantsõigusteadusse, Tartu 1939, lk. 108: „Eelarveaktide korraldamisel toimib RES, arvestamata täpselt PS konstruktsioone. PS räägib riigi tulude ja kulude eelarvest, määrab sellele kindla menetluskorra ega näita mingisuguseid võimalusi eelarveaktide eritlemiseks.“

<sup>6</sup> Vt. *ib.*: „RES tunneb kolme liiki eelarveakte: riigieelarvet, riigieelarve lisaeeelarveid ja erieelarveid. Loogiliselt kuulub muidugi ka viimaste juurde lisaeeelarveid. Riigieelarve koos oma lisaeeelarvetega ja erieelarved nende lisaeeelarvetega moodustavad erilised eelarveaktide kategooriad.“ — Vt. ka *ib.*, lk. 101 jj.

<sup>7</sup> Vt. RES § 11.

<sup>8</sup> Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 101, *nota* 214.

tulemused oleksid koondatud ühte dokumentaalsesse ühikusse, vaid on vajalik, et need oleksid paigutatud sinna leatud kindlate sisuliste ja vormiliste tunnuste alusel grupeeritult. On mõeldav, et riigi tulude ja kulude jaotus toimuks vastavalt sellele, millisest tuluallikast nad on saadud või milliste riiklikkude ülesannete täitmiseks nad lähevad. Sel juhul oleks tegu nn. reaalsprintsiibil koostatud eelarvega. Samuti on aga mõeldav, et eelarvetlustulemused oleksid koondatud eelarvesse mingi formaalse tunnuse alusel. Selleks võib olla, näiteks, riigi territoriaalne jaotus või riiklikke ülesandeid täitvate riigi keskasutiste raking. Esimesel juhul oleks tegu territoriaalsel, teisel juhul aga keskasutiste rakingu printsiibil koostatud riigieelarvega<sup>9</sup>.

Meil kehtivas õiguses on riigi eelarve vormilise jaotuse kujundamisel kasutatud nii reaalkui ka keskasutiste rakingu printsiipe, kuna territoriaalprintsiipi ei ole meil kunagi rakendatud. Järgnevalt vaadeldakse riigi tulude ja kulude jaotust riigi eelarves vastavalt eelkäsitletud printsiipidele.

**2. Tulude jaotus riigi eelarves.** a) Jaotus korralisteks ja erakorralisteks tuludeks. — Tulude osas võime riigi eelarve vormi suhtes leida vastavaid sätteid kõigepealt RES-st. Selle 3. §-i sõnastusest selgub, et riigi tulud jagunevad korralisteks ja erakorralisteks<sup>10</sup>. Vastavalt sellele on ka riigi tulude nomenklatuuri<sup>11</sup> kujundamisel korralised tulud eraldatud erakorralistest tuludest. See vahe-tegu<sup>12</sup> põhineb, ühelt poolt, nende tululiikide arvataval erinevusel ja, teisalt, ajaloolistel tõekspidamistel. Nende korralisust või erakorralisust tahetakse näha selles, kas nad on tingitud riigi normaalsest või siis erakordsest tegevusest. Korralisteks loetakse alatiselt, s. o. aastast aastasse pidevalt laekuvaid tulusid, kuna erakorralis-

<sup>9</sup> Vrd. Neidl, *op. cit.*, lk. 15 jj.

<sup>10</sup> Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 109 j.

<sup>11</sup> Vt. RT 1928, 51, 312.

<sup>12</sup> Korraliste ja erakorraliste tulude vaheteo kohta vrd. ka Heckel, *op. cit.*, lk. 39 jj. — Bruno Moll, *Lehrbuch der Finanzwissenschaft*, 1930, lk. 159 jj. — Jèze, *op. cit.*, lk. 249 jj. — Fritz Terhalle, *Finanzwissenschaft*, Jena 1930, lk. 27 jj. — Jens P. Jensen, *Government Finance*, New York 1937, lk. 514 j. — Buck, *The Budget*, lk. 140 jj.

teks on sellised tulud, milliseid on võimalik hankida vaid juhuslikult või ühekordselt<sup>13</sup>. Korralisi tulusid saadakse selle järgi tavaliselt maksudest ja riigiettevõtete tuludest, kuna erakorralisi aga riigi varade realiseerimisest, operatsioonifondide tagasimaksudest, riigi laenudest ja mitmesugustest muudest ühekordseteks peetavatest tuludest.

Tänapäeval ei saa sellele jaotusele omistada enam mingit sisulist väärtust<sup>14</sup>. Omal ajal oli see jaotus oluliselt tingitud sellest, et pidurdada haldusorganeid riigi laenutulude kasutamisel. Sellekohaselt oli püstitatud kindel nõue, et erakorralisi tulusid võidi kasutada vaid erakordseteks vajadusteks. Eriti oli keelatud laenutuludest katta riigi korralisi kulusid<sup>15</sup>. Eeltähendatud nõude rakendamine võiks olla õigustatud ka tänapäeva riigimajanduses, kuid selle teostamisele asudes selguks, et meil puudub siiski küllaldane kriteerium, mille alusel võiks toimuda riigi tulude jaotus korralisteks ja erakorralisteks. Tulude korduvus või nende ühekordsus ei saa olla siin küllaldaseks *fundamentum divisionis*'eks, sest meil puudub täpne kriteerium ka sellest, kunas me teatud tulusid võime pidada alatisteks ehk korduvateks või kunas tuleb neid vaadelda ühekordsete tuludena. Nagu tulude nomenklatuuri vaatlusest selgub, esineb seal korraliste tulude seas ka selliseid tulusid, mis oma iseloomult on kahtlemata juhuslikud ja ühekordsed. Võtame, näiteks, kas või tulud pärandi- ja tempelmaksudest. Üksikud pärandi- ja tempelmaksujuhud on vaidlematult juhuslikud ja ühekordsed, sest me ei tea kunagi, millised pärandvara üleminekud võivad toimuda või milliseid ametlikke pabereid või tsiviilõiguslikke tehinguid võidakse toimetada järgneva celarveperioodi vältel. Olles järjekindel, peaks ka siit saadud maksutulused arvestatama erakorraliste tuludena. Teisalt aga ka erakorraliste tulude seas näeme selliseid tulusid, mis oma iseloomu poolest kuidagi ei erine neist tuludest, mis on paigutatud korraliste tulude lahtrisse. Nii näiteks laekuvad meie operatsioonifondide ja laenude tagasimaksed täiesti pidevalt, aastast aastasse, kuid siiski on tulud sellest näidatud erakorralistena.

---

<sup>13</sup> Vt. RES § 4.

<sup>14</sup> Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 110.

<sup>15</sup> Vt. Neumark, *op. cit.*, lk. 202 jj. ja 229 jj.

Nagu kõigest eelkäsiteldust nähtub, puudub riigi tulude jaotamisel korralisteks ja erakorralisteks igasugune teaduslikult põhjendatav alus ja riigi eelarves tulude paigutamine korraliste või erakorraliste alla toimub rohkem ajalooliselt ametkondades kujunenud rutiini alusel. Sisulist väärtust sellele jaotusele ei saa omistada küll ühelgi juhul. Samuti puudub siin täielikult ka praktiline vajadus selliseks jaotuseks.

b) Riigitulude nomenklatuur. — Tulud jaotatakse riigi eelarves peatükeks ja paragraafeks. See jaotus peab toimuma nomenklatuuris<sup>16</sup> antud jaotuste kohaselt. Nomenklatuurid on määratud eraldi korraliste ja erakorraliste tulude alal. Korraliste tulude nomenklatuuri määrab Vabariigi Valitsus majandusministri esitisel<sup>17</sup>, kuna erakorraliste tulude nomenklatuur kujundatakse vastavalt igakordsetele vajadustele eelarvetlevate instantside poolt *ad hoc* juhtudeks<sup>18</sup>.

Nomenklatuuride kohaselt jagunevad peatükeks ja paragraafeks ainult korralised tulud, kuna erakorraliste tulude suurimaiks allühikuiks on paragraafid. Nii peatükkide kui ka paragraafide kujundamisel on püütud teostada tulude jaotust nende sisuliste tunnuste alusel. Vastavalt sellele on ka üksikutesse peatükkidesse püütud koondada ainult selliseid tulusid, mis kannavad ühiseid üldtunnuseid<sup>19</sup>, kuna jaotus paragraafideks on kujundatud üksikute tululiikide<sup>20</sup> järgi. Tarbe korral võidakse tulude paragraafe omakorda jaotada veel väiksemasse allühikusse<sup>21</sup>, millede nimetus RES-s on jäetud lahtiseks.

<sup>16</sup> Vt. *nota* 11.

<sup>17</sup> RES § 6, teine lõige.

<sup>18</sup> RES § 6, kolmas lõige.

<sup>19</sup> RES § 7, esimene lõige.

<sup>20</sup> Vrd. riigi tulude nomenklatuuris toodud tulude liigitust prof. dr. J. Vaabel'i poolt püstitatud ja teaduslikult põhjendatud tulude liigitusega. — Vt. selleks tema *op. cit.*, lk. 147 j.: „Avalik-õiguslikkude tululiikidena tunneme makse, trahve, sundtasusid ja monopolitasusid. Viimased moodustavad eriliigi sundtasudest. Eraõiguslikkude tuludena esinevad enamikul juhtudel tulud varade ja ettevõtete rakendusest.“ — Ja lk. 151: „Maksuolmad erinevad maksude järgi ja nad moodustavad eristavaid tunnuseid maksude liigitamiseks.“

<sup>21</sup> RES § 6, esimene lõige.

Praegu kehtiva nomenklatuuri kohaselt riigi korraliste tulude osas eelarve jaguneb kahekümneks peatükiks. Peatükke omakorda on püütud koondada suuremaiks ühikuiks. Viimaste kujundamisel on aluseks olnud traditsioonilise koolkonna õpetus riigi tulude jaotusest<sup>22</sup>. Selle mõjul on ka meil kehtivas õiguses riigi eelarve vormi suhtes püstitatud nõue, et tulud oleksid grupeeritud eraldi selle järgi, kas need on saadud otsemaksudest, lõivu- ja tasumaksudest, kaudsetest maksudest, riigimonopolidest või segatuludest.

Riigi eelarve vormiline jaotus tulude hankimise viiside kohaselt kahtlemata aitaks kaasa eelarve ülevaatlikkuseks, kuid seejuures on paratamatuks eelduseks, et vastav jaotus toimuks kindlalt piiritletavate tunnuste alusel. Jälgides aga tulude jaotust meie riigi eelarves, näeme seal muu seas, nagu juba eespool tähendatud, jaotust: otsemaksud, lõivud ja tasumaksud ning kaudsed maksud. Tänapäeva moodsas finantsõigusteaduses ei tunnustata enam sellist jaotust<sup>23</sup>, sest see on rajatud ekslikele tõekspidamistele. Kui seni toimus maksude jaotus otsesteks ja kaudseteks selle järgi, kas vastavate maksude alal oli võimalik maksukoormise translatsioon või mitte, siis tänapäeval ei saa seda enam aluseks võtta, sest moodne teadus on translatsiooni küsimusse puutuvalt suutnud selgitada, et maksukoormise „üleveeretamine“ on võimalik igasuguste maksude korral<sup>24</sup>. Et eespoolkäsitletud jaotuseks puudub seega üldse igasugune alus, siis ka riigi eelarve välise vormi suhtes püsima jäänud nõuet otseste ja kaudsete maksude eraldamiseks tuleb pidada täiesti ülearuseks.

Samuti ei ole ka õige eraldada lõive muudest maksudest ja veel suurem eksitus on paigutada lõivud ühte gruppi tasumaksudega. Lõivus ei tule näha mingit maksust kvalitaatiivselt erinevat, vaid viimasega omadustelt täiesti ühtlast tulu liiki<sup>25</sup>. Lõivud moodustavad ainult liigimõiste —

---

<sup>22</sup> Vt. Moll, *op. cit.*, lk. 319 jj. ja seal osundatud literatuuri.

<sup>23</sup> Vt. J. Vaabel, Eesti riigi-maksundusõiguse põhiprobleeme, Tartu 1934, lk. 15 jj. — *Id.*, Sissejuhatus finantsõigusteadusse, lk. 12.

<sup>24</sup> Vt. Otto Mering, *Die Steuerüberwälzung*, Jena 1928, lk. 119 jj. — Hugh Dalton, *Principles of Public Finance*, London 1936, lk. 51 jj.

<sup>25</sup> Vt. Vaabel, Põhiprobleeme, lk. 17 j.

maksu klassifikatsioonilise ühiku, mis on rajatud sellele, et maksukohustust tingivad asjaolud kuuluvad siin halduse teotsemise valdkonda, kuna muude maksude korral need kuuluvad eramajandusliku teotsemise alal esinevate nähtuste valdkonda<sup>26</sup>. Küll tuleks aga maksutuludest eraldada tulud tasumaksudest ehk sundtasudest. Viimaste all mõistetakse rahalisi tasusid mitmesuguste riigi- ja omavalitsuste seadendite sunnilise või vabatahtliku kasutamise eest<sup>27</sup>. Et lõivud moodustavad ainult maksude klassifikatsioonilise alaliigi ja et tasumakse ei saa üldse kvalifitseerida maksudena, siis ei ole ka õige vastavate tulude paigutamine riigi eelarves ühise jaotuse alla. Sellisel grupeeringul puudub igasugune teaduslik väärtus ja vaevalt saab omistada sellele ka mingit sisulist väärtust.

**3. Kulude jaotus riigi eelarves.** a) Jaotus korralisteks ja erakorralisteks kuludeks. — Kulude jaotus riigi eelarves on kujundatud teatud osades analoogiliselt tulude jaotusega. Nagu tulud, nii ka kulud jagunevad korralisteks ja erakorralisteks. Korralisteks loetakse kulud, kui nende pidev sooritamine on paratamatu selleks, et lasta normaalselt funktsioneerida riigiorganeid. Erakorralisteks loetakse aga kõiki neid kulutusi, mis tehakse suuremaiks ühekordse iseloomuga vajadusiks<sup>28</sup>.

Nagu tulude alal, nii tuleb ka siin tähendada, et sellele jaotusele<sup>29</sup> ei saa omistada mingit väärtust, sest kulude paigutamisel korraliste või erakorraliste alla puudub siingi ühtlane jaotusalus. Kulude perioodilisus või nende ühekordsus on väga suhtelised mõisted<sup>30</sup> ja nende sisustamine ühel või teisel juhul oleneb rohkem ametkondade suvast kui mingist kindlast välisest kriteeriumist. Kui tulude alal 1939./40. aasta eelarve-ettepanekus erakorralised tulud moodustasid ainult 1,2 milj. krooni 106-miljonilisest kogutulust, siis samal ajal oli erakorralisteks kuludeks arvestatud

<sup>26</sup> Vt. *ib.*, lk. 18 ja seal osundatud kirjandust.

<sup>27</sup> Vt. Vaabel, Sissejuhatus, lk. 12. — *Id.*, Põhiprobleeme, lk. 19.

<sup>28</sup> RES § 5.

<sup>29</sup> Kulude jaotuse kohta korralisteks ja erakorralisteks vrd. ka Arnd Jensen, *Der vollkommene Haushaltsplan, Ein Beitrag zur Theorie der Haushaltsform*, Berlin 1929, lk. 104 jj. ja 107 j. — Møll, *op. cit.*, lk. 101 jj.

<sup>30</sup> Vt. Vaabel, Sissejuhatus, lk. 110.

ca 14 milj. krooni. Arvesse võttes, et erakorraliste kulude alal ei ole võimalik näha vastavate kulusummade rakendussuundi, peab küll tähendama, et selline jaotus tunduvalt raskendab riigi kulude ilmestumist nende rakendussuunitluste kohaselt. Eriti teaduslikus käsitluses võib see vägagi häirida objektiivsete tulemuste saavutamist.

b) Riigi kulude nomenklatuur. — Nii korralised kui ka erakorralised kulud on paigutatud riigi eelarvesse riigi keskasutiste järgi. Riigi keskasutistena eelarvetlusõiguse mõttes ei ole aga arvestatud kõiki neid instantsi, mis esinevad sellistena haldusõiguses<sup>31</sup>. Keskasutisteks on eelarvetlusõiguse mõttes kõik ministeeriumid, vabariigi president, Riigivolikogu, Riiginõukogu, peaminister ja Riigikantselei ning Riigikontroll, kuna näiteks Riigikohus ja interministeriaalsed asutised on subordineeritud siin üksikutele ministeeriumidele. Väljaspool keskasutisi on erandlikult toodud täiesti iseseisva osana riigi võlad.

Igale keskasutisele ettenähtud kulud jagunevad peatükkidesse ja need omakorda paragraafidesse. Peatükkide numeratsioon on iga keskasutise piires ühtlane, vastavalt arvude loomulikule ridastusele, ja selle kujundamisel võetakse formaalseks aluseks üksikute keskasutiste administratiivne jaotus. Tarbe korral võidakse peatüki piires koondada kulusid veel väiksemaiks alljaotisteks, arvestades ametkondade ülesannete erinevusi ja asutiste asukohti<sup>32</sup>. Selline jaotus võib ju teatud määral ilmestada meie ametkondade tegevust, kuid sisulist väärtust ei saa sellele siiski omistada. See jaotus on vajalik eeskätt just administratiivsetes huvides. Sisulise jaotuse mõttes on aga palju olulisema tähendusega kulude jaotus paragraafeks. Seda jaotust tuleb eraldi vaadelda korraliste ja erakorraliste kulude osas.

Korraliste kulude jaotus paragraafeks toimub riigi eelarves vastavalt sisulistele tunnustele, sest riigi korraliste kulude nomenklatuuris<sup>33</sup> on püütud üksikud paragraafid selliselt kujundada, et igasse neist oleks võimalik

---

<sup>31</sup> Selle kohta vt. ka Joh. Mäll, Riigi-eelarvetlusmenetlus, i. Oigus 1939, 7, lk. 308 j.

<sup>32</sup> RES § 8.

<sup>33</sup> Vt. RT 1928, 65, 413.

koondada ainult teatud konkreetseks otstarbeks määratud kulutusi. Korraliste kulude nomenklatuur koosneb meil 90 paragraafist. Üksikud paragraafid on sageli jaotatud veel mitmesse alaossa. Iga peatüki piires grupeeritakse kõik kulud, vastavalt kulutussihtidele, nomenklatuuris antud jaotuste kohaselt. Et tegelikult ükski organ ei täida kõiki kulude nomenklatuuris loendatud ülesandeid, siis kujuneb ka paragraafide numeratsioon iga üksiku peatüki piires enamasti katkendlikuks, sisaldades vaid nende paragraafide loendit, mis nomenklatuuris hõlmavad vastavaid kulutusi.

Riigi eelarves kulude vormiline jaotus sisuliste tunnuste alusel aitab suuresti kaasa eelarves kalkuleeritud kuludest ülevaate saamiseks. Meil tarvitseb liita vaid üheloomuliste paragraafide all näidatud kulusummad kõikidest peatükkidest ja me võime otsekohe saada ülevaate sellest, kui palju kulutatakse riigis üheks või teiseks otstarbeks. Nii saadud andmed on aga väga olulised riigimajapidamise üldise struktuuri ilmestamiseks. Moodne riigimajandusteadus rajab koguni riigimajanduse teadusliku käsitluse eeskätt just sel teel saadud statistilistele andmetele<sup>34</sup>. Statistiliste andmete varal selgitatakse riigi kulude tõelisi rakendussuundi. On endastmõistetav, et sel juhul ka statistilised andmed ise peavad olema koondatud vastavalt uuritavatele rakendussuundadele. See omakorda aga eeldab, et riigi kulude jaotus eelarves võimaldaks eraldada kõiki samasuunalisi kulutusi<sup>35</sup>. Kulude jaotus meie riigi eelarves ei loo aga selleks veel kaugeltki kõiki eeldusi. Korraliste kulude alal see jaotus enam-vähem vastab teaduslikele nõuetele, kuid siingi võib märkida teatud järjekindlust. Nii on mitmetesse paragraafidesse paigutatud üheloomulisi kulusid, kuna teisalt jälle üksikud paragraafid sisaldavad erisuunalisi kulutusi. Seepärast ka vastavate andmete teaduslikul töötlemisel peab alati hoolikalt jälgitama ja tarbe korral lisamaterjalide näjal selgitatama, millisteks otstarveteks tõeliselt kulutatakse. Nagu eespool tähendatud, korraliste kulude alal on see enam-vähem võimalik, kuid erakorraliste kulude osas on see mitmeti raskendatud või sageli koguni võimatu.

<sup>34</sup> Vt. Bruno Moll, Probleme der Finanzwissenschaft, Leipzig 1924, lk. 10 jj.

<sup>35</sup> Vrd. Jessen, *op. cit.*, lk. 57 jj.



Erakorralised kulud jagunevad eelarves riigi keskasutuste järgi peatükkideks ja tarbe korral ka allasutusteks. See jaotus on analoogiline vastavale jaotusele korraliste kulude alal. Mis aga erineb, see on erakorraliste kulude jaotus paragraafidesse. Kuna korraliste kulude alal on olemas kindel jaostustabel — nomenklatuur, siis siin puudub see üldse ja jaotust paragraafesse toimetatakse vastavalt igakordsele vajadusele. Paragraafide numeratsioon on seejuures alati pidev, s. o. vastav arvude loomulikule ridastusele ja märgitseb ainult vastavateks otstarveteks määratud kulusummade paigutus-järjekorda riigi eelarves.

On endastmõistetav, et erakorraliste kulude jaotus ei võimalda grupeerida kulutusi nende tõeliste rakendussuundade järgi. Siit ei nähtu, kui palju läheb töötasudeks, palju materjalide ja esemete ostmiseks, kui palju jääb sisemaale või kui palju läheb välismaale. Kõik need on aga küsimused, mis vajavad põhjalikku selgitamist, kui me tahame ilmestada oma riigimajanduse tõelist struktuuri.

## II. RIIGI EELARVE SISU.

### § 3. Riigi eelarve täielikkuse nõue.

Riigi eelarve sisaldab riigi tulude ja kulude eelarvetluse tulemusi<sup>36</sup>. Tema sisuline ulatus oleneb täielikult sellest, millises ulatuses kehtiv õigus nõuab riigi tulude ja kulude eelarvetlemist. On mõeldav, et siin ainult teatud osas toimuks eelarvetlemine ja et ainult need osad riigi tuludest ja kulu-dest kantakse eelarvesse, mille kohta kehtivas õiguses on püstitatud sellekohane nõue, kuna ülejäänud osad võidakse sellest välja jätta. Eriti riigi tulude suhtes on väidetud, et neid ei tarvitseks üldse eelarvesse paigutada, sest tulude osas

<sup>36</sup> RES § 1. — Vt. ka Vaabel, Sissejuhatus, lk. 98: „Eelarve sisaldab tulude ja kulude kalkulatsioone... [ta] sisaldab nende tulude kalkulatsioone, millede nõudlus tuleb otseselt seadusest või järeldub seaduste täitmiseks toimetatavatest haldusaktidest ning seaduste põhjal teostatavatest tehingutest. Samuti sisaldab ta nende kulude kalkulatsioone, millede kohuslikkus otseselt tuleb seadustest või järeldub seaduste täitmiseks toimetatavatest haldusaktidest ning seaduste põhjal teostatavatest tehingutest.“

eelarve ei evi õieti mingit normatiivset tähendust<sup>37</sup>. Sama võiks öelda ka säärase riigi kulude kohta, mille sooritamise on otseselt tingitud seaduste täitmisest. Viimati-tähendatud osas riigi eelarve evib vaid deklaratiivset tähendust ja oleks täiesti mõeldav, et ka see osa eelarvest samuti välja jäetakse<sup>38</sup>.

Eeltoodud väidete ja võimaluste hindamisel ei tohiks siiski unustada, et riigi eelarve evib peale õigusliku funktsiooni ka muid funktsioone. Viimaste seast peame eriti arvestama temaga pidades finantspoliitilist funktsiooni, mille teostamisega riigi eelarvele omistatakse tõelise majandusplaani tähendus. Selliseks majandusplaaniks on aga riigi eelarve ainult siis, kui ta ilmestab kavatsetavat riigimajapidamist kogu selle ulatuses<sup>39</sup>. Osaline ülevaade riigimajapidamiseks järgneval perioodil vajalikest tuludest ja kuludest ei loo aga veel küllaldasi eeldusi selleks. Riigi eelarve saab olla tõeliseks majandusplaaniks ainult sel

---

<sup>37</sup> Vt. Jèze, Allg. Theorie, lk. 216 j.: „Gegen die Einstellung der öffentlichen Einnahmen in das Budget wird angewendet, dass die Einnahmen nicht alle gleicher Art sind: es gibt Steuereinnahmen, Einkünfte aus Gebühren, aus öffentlichen Unternehmungen und aus Domänen. Das Budget ist aber ohne Einfluss auf diese Einnahmen. Sie sind ja einmal für alle durch fortdauernde Gesetze geschaffen worden (Steuern, Gebühren) oder aber sie rühren aus einzelnen Rechtsakten her (Einnahmen aus Veräusserungen, Mieten usw.). Das Budget besitzt, wie gesagt, keinerlei Einfluss auf diese Gesetze und Rechtsakte.“ — Riigi eelarve õigusliku iseloomu kohta vt. Joh. Mäll, Kehtiva riigi-eelarvet-lusõiguse põhiprobleeme, i. Õigus 1939, 5, lk. 199 jj.

<sup>38</sup> Pandagu siinkohal tähele eriti inglise nn. *Charges on the Consolidated Fund*'i koondatud kulused, millele suhtes vastava eelarvetluskorra normistikud ei nõua üldse nende arutlemist parlamendis. Selle kohta vt. Meister, *op. cit.*, lk. 79.: „... ist festzustellen, ... dass dem Parlament nur die „Estimates“ zur Beratung vorgelegt werden, ... alle „Charges on the Consolidated Fund“ sind damit von der Beratung bereits ausgeschlossen.“

<sup>39</sup> Vrd. Engliš, *op. cit.*, lk. 281: „Er [der Wirtschaftsplan] muss zwar einerseits die gesamte Staatswirtschaft umfassen, weil sich nur so die relative Bedeutung seiner Einzelheiten beurteilen lässt, ...“ — Jèze, *op. cit.*, lk. 215: „Das Budget muss die Zusammenstellung aller Ausgaben und aller Einnahmen des Staates und nur diese Zusammenstellung enthalten. — Diese Forderung rechtfertigt sich selbst. Man kann die Finanzlage des Staates nur erkennen, wenn man eine Zusammenstellung seiner gesamten Ausgaben und Einnahmen hat.“

juhul, kui temasse on kalkuleeritud kõik järgneval perioodil arvatavalt laekuvad tulud ning samal perioodil riiklike ülesannete täitmiseks ettenähtavalt vajalikud kulud<sup>40</sup>. Teoorias tuntakse seda eelarve täielikkuse ehk universaalsuse nõudena<sup>41</sup>. Ainult universaalsuse printsiibil kujundatud riigi eelarve võimaldab kõigil saada täielikku ülevaadet eelarvetlevate instantside tulevikukavatsusist, kuna vastava nõude mitteamistamisega saaksime vaid osalise ülevaate, mis ühtlasi raskendaks aga ka parlamendi enda tegevust riigimajapidamise üle tõelise kontrolli teostamisel<sup>42</sup>.

Riigi eelarve täielikkus on omakorda oluliselt tingitud veel sellest, kas temas sisalduvaid tulu- ja kulukalkulatsioonid on näidatud neto- või bruto-arvudes. Vastavalt sellele, kas riigi eelarve sisaldab bruto- või neto-arve, nimetatakse teda esimesel juhul bruto- ja teisel juhul neto-eelarveks<sup>43</sup>. Bruto-eelarve sisaldab riigi arvatavaid tulusid ja kulusid nende täies ulatuses, maha arvamata vastavate tulude hankimisega pidestuvaid kulusid ning kulude sooritamisel tagasisaadud tulusid. On aga eelarvesse kalkuleeritud tulud selles ulatuses, nagu nad esinevad peale soorituskulude mahaarvamist või kulud peale selliste tulude

---

<sup>40</sup> Vrd. Buck, *The Budget*, lk. 125: „Comprehensiveness... signifies that the budget includes all income and all outgo of the government. It indicates, in other words, that the budget embraces all the financial requirements of the government, that no receipts or expenditures are omitted.“

<sup>41</sup> Vt. Neumark, *op. cit.*, lk. 126 jj. — Meister, *op. cit.*, lk. 74 jj. — Jèze, *op. cit.*, lk. 222 jj. — Buck, *op. cit.*, lk. 125 jj. — Gustavo Ingresso, *Istituzioni di diritto finanziario*, volume I, Napoli, 1935, lk. 29.

<sup>42</sup> Vrd. Neumark, *op. cit.*, lk. 126: „Jedenfalls aber verschleiert ein unvollständiges Budget die wahre Finanzlage und macht dem Parlament die Sicherung einer rationalen Finanzgebarung sowie die gewollte Lenkung und Kontrollierung der Verwaltung unmöglich. Unvollständige Budgets sind regelmässig nur für die Verwaltung, die Bürokratie von Vorteil; für Parlament und Öffentlichkeit bedeuten sie schwere politische Gefahren.“

<sup>43</sup> Bruto- ja neto-eelarvete kohta vt. lähemalt Heckel, *op. cit.*, lk. 36. jj. — Jèze, *op. cit.*, lk. 222 jj. — Meister, *op. cit.*, lk. 75. — Neumark, *op. cit.*, lk. 130 jj. — Moll, *Lehrbuch*, lk. 70 jj. — Neidl, *op. cit.*, lk. 27 jj. ja 142 jj. — Jessen, *op. cit.*, lk. 20 jj. — Buck, *op. cit.*, lk. 135 jj. — Ingresso, *op. cit.*, lk. 29 j.

mahaarvamist, mis on saadud vastavaid kulutusi tingivate ülesannete täitmisest — siis on tegu neto-eelarvega.

Ajaliselt esines neto-eelarveid peamiselt just varasematel aegadel, kuna bruto-eelarved on võetud tarvitusele alles hilisemal ajal<sup>44</sup>. Õieti alles konstitutsioonide andmisega, millega rahvaesindustele kindlustatakse õigustus riigi tulude ja kulude eelarvetlemiseks, tekib esmakordselt vajadus näidata eelarvetlustulemusi bruto-arvudes, sest eelarvega pidestava finantspoliitilise funktsiooni teostamiseks oli paratamatult vajalik, et parlamendil oleks olnud ülevaade arvatavatest tuludest ja kuludest nende täies ulatuses. Kuni nn. konstitutsiooniliste riigikordade loomiseni ei olnud aga üldse vajadust näidata eelarves riigi tulu- ja kulusummasid nende täielikus suuruses, vaid haldusotstarveteks jätkus ka neto-eelarvest<sup>45</sup>.

#### § 4. Riigi eelarve sisunõudeid kehtivas õiguses.

Riigi eelarve sisusse puutuvalt tuleb kehtiva õiguse normistikest käsitleda kõigepealt PS 103. §-i ja täiendavalt sellele ka RES vastavaid §-e.

PS 103. §-s on öeldud, et Riigikogu võtab vastu „riigi tulude ja kulude eelarve“. Sellest sõnastusest võib järeldada, et igasugused riigi tulud ja kulud peavad olema

---

<sup>44</sup> Vt. Neumark, *op. cit.*, lk. 131 j.: „Das Brutto prinzip hat sich, wie überhaupt der Grundsatz der Budgetvollständigkeit ganz allgemein, nur allmählich die Anerkennung und Geltung verschaffen können, die es heute besitzt. Jahrhunderte hindurch herrschten die Nettobudgets, eine Erscheinung, die eine selbstverständliche Folge der früheren Fondswirtschaft, der Organisation der Finanzverwaltung und der damaligen Auffassung vom Wesen des Staates und der öffentlichen Finanzwirtschaft war.“

<sup>45</sup> Vt. Gustav Seidler, *Budget und Budgetrecht*, Wien 1885, lk. 103: „Der Netto-Etat ist also nur für Denjenigen mangelhaft und unvollständig, welcher den Etat als fertiges Resultat vor sich hat, und die Grundlagen, aus welchen derselbe berechnet wurde, nicht kennt. Die Mängel des Netto-Etats mussten sich also sofort fühlbar machen, sobald ausser der Finanzverwaltung Jemand da war, der ein Recht hatte, den Etat seiner Beurtheilung zu unterziehen und bei seiner endgiltigen Feststellung ein Wort mitzusprechen. Deshalb hat die Verfassungsmässige Staatswirtschaft, durch welche die Volksvertretung zur Mitwirkung bei Feststellung des Staatshaushalts-Etats berufen wurde, überall den Netto-Etat durch den Bruto-Etat ersetzt.“

võetud riigi eelarvesse, sest vastupidisel juhul ei oleks arvestatud seda, et PS selle §-i põhimõtteks on kindlustada rahvaesindusele õigus otsustada ja kontrollida kõiki riigimajapidamisse puutuvaid küsimusi. Oleks seepärast ka otseses vastuolus PS põhimõtetega, kui osa riigi tuludest oleks eelarvest välja jäetud või kui selles ei oleks näidatud kõiki neid kulusid, mis on ettenähtavalt vajalikud riiklikkude ülesannete täitmiseks järgneval perioodil, sest PS enda sõnastuse kohaselt igasugused tulud ja kulud, mis on kvalifitseeritavad riigi tulude ja kuludena, peavad kuidagi nähtuma ka riigi eelarvest.

PS rakendamiseks antud RES ei ole aga oma kõigis osades arvestanud PS-s püstitatud põhimõtteid, vaid selle seadusega on lubatud riigi tulude ja kulude eelarvetlustulemusi koondada peale riigi eelarve ka lisa- ja erieelarvetesse<sup>46</sup>. PS-st ei järgne küll otsesest keeldu selliste eriaktide toimetamiseks<sup>47</sup>, kuid kokkukõlas PS põhimõtetega võiks neid siiski kasutada ainult sel juhul, kui neis kalkuleeritud summad oleksid kantud, kas või üldsummadeski, ka riigi eelarvesse. Oleks täiesti mõeldav, et erieelarvetes toimuks vaid vastavate tulude ja kulude üksikasjalikum jaotus, kuna riigi eelarvesse oleksid kantud vaid lõppkokkuvõtted neist. Samuti oleks mõeldav, et riigi eelarvesse oleks kalkuleeritud teatud summad, mille ulatuses oleks hiljemini lubatud vajaduse korral täiendavalt kujundada lisaeelarveid. Sel teel oleks võimalik olnud rakendada kõiki PS vastavaid norme ja neist tulenevaid põhimõtteid nende õiges sisus ja täies ulatuses.

Vastuolus riigi eelarve täielikkuse nõudega on muu seas ka meie eelkrediitide süsteem<sup>48</sup>. Selle süsteemi kohaselt on võimalik eriaktidega lubada summade kulutamist järgnevate aastate krediitide arvel, ilma et need summad oleks kantud selle aasta riigi eelarvesse, mille kestel tegelikult toimub vastavate kulude sooritamine. Eelkrediidi-aktidega lubatud kulusummad kantakse küll järgnevate aastate eelarvetesse, kuid tegelikult on sellega siiski rikutud vastaval aastal kehtiva riigi eelarve täielikkust, sest eelkrediitidena

<sup>46</sup> Lisa- ja erieelarvete kohta vt. lähemalt Vaabel, Sissejuhatus, lk. 101 jj. ja 108 j.

<sup>47</sup> Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 103 j.

<sup>48</sup> Eelkrediitide kohta vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 31 ja 54 j.

määratud kulusummade ulatuses võidakse kulukohustusi võtta eelnevalt sellele perioodile, milles toimub nende arvestamine riigi eelarves.

Eelkrediite võidakse määrata nii üld- kui ka üksik-aktidega. Määrajaks jääb igal juhul seadusandlusorgan<sup>49</sup>. Vastavalt sellele võime esimesel juhul kõnelda eelkrediidi-aktidest kui seadusandlusaktidest, nii materiaalses kui ka formaalses mõttes. Seadusandlusaktidena materiaalses mõttes nad korraldavad haldusasutiste õigust võtta kulukohustusi ning teostada isegi summade väljamaksmist sõltumatult riigi eelarvest, määrates tähendatud õigusi üldiselt ja kestvaks ajavälteks<sup>50</sup>. Neid nimetatakse eelkrediidi seadusteks<sup>51</sup>. Teisel juhul on tegemist seadusandlusaktidega ainult formaalses mõttes, kuna materiaalses mõttes peame kvalifitseerima neid haldusaktidena, sest nendega luuakse õigusi ainult konkreetseteks üksikjuhtudeks<sup>52</sup>. Viimaseid võiks nimetada eelkrediidi korraldisteks.

Riigi eelarve täielikkusse puutuvalt on siinkohal mainida veel kehtiva õiguse normistikest järelduvat nõuet, et kõik eelarvetlustulemused oleksid eelarvesse võetud brutoarvudes<sup>53</sup>. RES-ga on lubatud sellest siiski teatud erandeid, peamiselt eripõhikirjade ja -seaduste alusel teotsevate riiklikkude ettevõtete ja asutiste, samuti riigiasutiste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitalide alal tulude ja kulude arvestamisel riigi eelarves. Neist ettevõttest, kapitalist ja fondist ülejääkidena saadud tulud, kuid ka nende puudujääkide katteks määratud summad, kantakse riigi eelarvesse ainult neto-summades<sup>54</sup>.

<sup>49</sup> PS 99. §-i 12. punkt sisaldab otsese keelu eelkrediidi-aktide toimetamiseks dekreedid korras. — Vt. ka Vaabel, *op. cit.*, lk. 47: „Ta [president] ei saa anda dekreedina eelkrediidi seadusi, loomulikult ka eelkrediidi akte, mis võimaldavad sõlmida lepinguid ja võtta kohustusi ja mis tingivad sellega uute kulusummade võtmist sama aasta lisaelarvetesse või järgnevate aastate eelarvetesse.“

<sup>50</sup> Vrd. näiteks RES § 43.

<sup>51</sup> Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 31.

<sup>52</sup> Vt. *ib.*

<sup>53</sup> Vt. *ib.*, lk. 98: „Eelarve peab sisaldama kõikide tulude ja kõikide kulude kalkulatsioone. Ei saa jätta arvestamata mõningaid kulusid, kattes neid laekuvatest tuludest väljaspool eelarvet ja kalkuleerides eelarvesse ainult tulude ülejäägid. Sellega on kõrvaldatud võimalus kujundada põhiseadusepärast nn. nettoelarvestuskorda.“

<sup>54</sup> Vt. RES § 11.

# Riigikohtu tegelus.

## Kriminaalosakond.

*Kas arst on õigustatud Tervishoiupersonaali kutsetegevuse seaduse § 5 p. 4 alusel oma kutsesaladusse puutuvais küsimusis kohtus tunnistuse andmisest loobuma?*

Vastus: eitav.

Tervishoiupersonaali kutsetegevuse seaduse § 5 p. 4 alusel on arst kohustatud hoidma haigete isiklikke või perekonna saladusi, välja arvatud juhud, kui nende avaldamine on tehtud kohuseks arstile vastavate seadustega. Sellest selgub, et arsti kutsesaladus ei ole absoluutne ja et arst on kohustatud oma kutsesaladusi avaldama, kui seda nõuavad vastavad seadused. Terve rea seadusnormide hulka, mis ette kirjutavad arsti kutsesaladusi avaldama, kuuluvad ka TKS § 83 ja 370, sest nende paragraafide järgi ei ole kellelgi õigust tunnistuse andmisest loobuda, välja arvatud vaid isikud, kes on neis paragraafides erandeina loendatud. Nende erandite hulka aga arstid ei kuulu. Samuti ei kuulu arstid isikute hulka, kes on TKS § 84 ja 371 loendatud ja keda kohus *ex officio* tunnistuse andmisest kõrvaldab. Seega ei ole õige kassaatori arvamus, nagu oleks arst kohustatud Tervishoiupersonaali kutsetegevuse seaduse § 5 p. 4 põhjal oma kutsesaladusse puutuvais küsimusis tunnistuse andmisest loobuma. On aga arst TKS § 83 ja 370 põhjal kohustatud oma kutsesaladusi avaldama, siis on ta kohustatud seda tegema sõltumata sellest, kas vastav patsient on või ei ole seks oma nõusolekut andnud.

(RkhK otsus nr. 326 — 1939.)

*Mis vahe on KrS § 433 ettenähtud kerge kehavigastuse ja KrS § 438 ettenähtud vägivalla vahel?*

KrS ettenähtud kehavigastused on suunatud inimese tervise vastu, nad tekitavad mitmesuguseid tervisrikked. KrS § 433 ettenähtud kergete kehavigastuste alla kuuluvad kõik need tervisrikked, mis ei mahu ülraskete (KrS § 431) ja raskete (KrS § 432) kehavigastuste alla. KrS § 438 ettenähtud vägivald isiku kallal on suunatud teise isiku kehapuutumatus vastu. Nii kerge kehavigastus kui ka vägivald isiku kallal võivad meditsiinilisest vaatepunktist tekitada teisele inimesele mingit tervislikku häret. Vahe ühe või teise, s. o. KrS § 433 või 438 tarvitamine oleneb tekitatud tervishäire olulisusest. On see olulisem, siis kuulub süütegu kerge kehavigastuse alla, on ta vähemoluline, siis vägivalla alla isiku kallal. Tervishäire olulisuse määrajaks on aga sisuliselt asja arutav

kohus. Kehavigastuse raskus on juriidiline mõiste, mille määrab kohus ja mille kindlakstegemiseks pole vaja asjatundjate kohtusse kutsumist.

(RkhK otsus nr. 529 — 1939.)

*Kas vaatlusprotokoll, mis ei vasta seaduse nõuetele, kuulub lõppmenetluses avaldamisele?*

Vastus: eitav.

Kassaatoril on õigus, et metsaametnikud juurdlust tehes peavad käima üldiste juurdlust normivate sätete järgi (KKS § 920, 60). Selle järgi peavad vaatluse juures olema vähemalt 2 manukat (KKS § 109, 116). Antud korral on metsnik R. poolt toimepandud vaatluse juures olnud ainult metsavaht A. Seega ei vasta see vaatlusprotokoll seaduse nõuetele ega kuulu lõppmenetluses KKS § 795 ja 425 alusel avaldamisele. Jaoskonnakohtunik on aga sellele vaatamata avaldanud sellest osa, mis kirjeldas puude mõõte, põhjusel, et tunnistaja R. oli need mõõdnud unustanud. Pärast avaldamist R. kinnitas avaldatud andmete tõepärasust ja täpsust. Seega muutusid vaatlusprotokolli andmed juba tunnistaja öeldisteks. Kuigi vaatlusprotokolli avaldamine ise on KKS normide rikkumine, siis antud korral on see rikkumine paratamatu.

(RkhK otsus nr. 534 — 1939.)

*Missuguses ulatuses ja missugustel alustel arutab Riigikohus KKS § 333 põhjal esitatud erikaebus? Kohtukoja määruste peale?*

KKS § 333 piirides asja arutades tuleb Riigikohtul võtta seisukoht süüteo koosseisu kohta selle materjali põhjal, mis on kindlaks tehtud Kohtukoja poolt. Tema võtab tõena Kohtukoja järeldusi asja olustiku kohta, ja tema ei kontrolli, kas järeldused, mis Kohtukoda on teinud, on küllaldaselt määral põhjendatud või mitte.

(RkhK otsus nr. 809 — 1939.)

*Milles seisab KrS § 391 l. 2 ettenähtud kolmekuulise tähtaja mõte?*

Kassaator arvab, et temale süüks arvatud teos puuduvad KrS § 391 l. 2 ettenähtud süüteo tunnused, sest seadus ei nõudvat kogu võlguoleva elatusraha äramaksmist, vaid ainult süüdistuse tõstmisele eelneva kolme kuu elatusraha mittemaksmist. Viimase kolme kuu eest olevat elatis makstud ja seepärast ei saavat teda KrS § 391 l. 2 järgi karistada.

Riigikohus leidis, et kassaator eksib, kui ta arvab, et tal BES § 3543 järgi on õigus valida, missuguse aja eest ta oma maksud arvab. See paragraaf lähtub hoopis eri alustest, millel



ei ole sidet elatusraha maksmisega. Et erasüüdistaja ja kohtualuse vahel puudub erikokkulepe, siis tuleb makstud 30 krooni arvata makstaoleva üldise summa arvele, aga mitte kolme viimase kuu eest enne süüdistuse tõstmist. KrS § 391 l. 2 märgitud kolmekuulise tähtaja mõte seisab selles, et kannatanu ei saa esineda enne kolme kuud süüdistusega, arvates seda tähtaega tsiviilkohtu otsuse jõustumise päevast, millega on alimendid välja mõistetud. Kõrvalise tähtsusega on see asjaolu, kui suur on süüdistuse tõstmise päevani kohtuotsusest tingitud võlg. Viimane võib olla täiel määral, võib aga olla ka osaliselt tasumata.

(RkhK otsus nr. 742 — 1939.)

*Kuidas tuleb talitada juhtumil, kui on tõstetud süüdistus avaliku süüdistuse korras jälitatavas süüteoos ja kui kohus asja kohtulikult lahendamisel leiab, et tegemist on erasüüdistuse korras jälititava süüteoaga?*

H. M. vastu oli tõstetud süüdistus KrS § 433 l. 1 järgi, s. o. süüteoos, mis jälitatakse ja kohtulikult lahendatakse avaliku süüdistuse korras. Kohus oli aga H. M. süüdi mõistnud KrS § 438 järgi, see on süüteoos, mis on ette nähtud KKS § 5 ja mis algatatakse ja lahendatakse erasüüdistuse korras. KKS § 744 põhjal tuleb erasüüdistuse asjades asja algatamisel maksta 5 krooni suurune kautsjon, kautsjoni puudumisel jätab aga kohus erakaebuse käiguta kuni kautsjoni esitamiseni. Antud juhtumil on kohus kohtualuse H. M. süüdi mõistnud KrS § 438 järgi (erasüüdistuse asjas) ilma KKS § 744 põhjal nõutava kautsjoni sissenõudmiseta. Leidis kohus, et H. M. vastu tõstetud süüdistus tuleb kvalifitseerida KrS § 438 järgi, see on, et H. M. vastu tõstetud süüdistus kuulub algatamisele ja kohtulikule lahendamisele erasüüdistuse korras, siis oleks kohus pidanud enne asja otsustamist KKS § 744 nõude kohaselt erasüüdistajalt sisse nõudma 5 krooni suuruse kautsjoni.

(RkhK otsus nr. 149 — 1939.)

*Kas abielumees kui oma naise seaduslik eestkostja ja nõuandja on õigustatud volikirja põhjal esitama oma naise süüdistusasjas kassatsioonkaebust?*

Vastus: eitav.

KKS § 72 lg. 2 järgi ringkonnakohtule alluvais asjus võivad volinikeks olla vandeadvokaadid, nende abid ja eraadvokaadid. Peale advokaatide võivad volinikena esineda isikud, kes üldvolituse põhjal valitsevad volitaja varasid või juhivad ettevõtteid, samade varade või ettevõtete valitsemisega või juhtimisega seotud asjas. P. V., s. o. kahjukannatanu abielumees, selles paragraafis tähendatud isikute hulka ei kuulu, mistõttu temal ei olnud volikirja põhjal

õigust oma abielunaise eest kassatsioonkaebust ja samuti erakaebust esitada. Ei ole temal seda õigust ka kui oma abielunaise eestkostjal. KKS § 585 järgi alaealiste ja üldse isikute eest, kes ei ole võimelised kasutama oma õigusi, võivad apellatsioonkaebuse esitada nende vanemad, eestkostjad, abikaasad või nende eest hoolitsevad isikud. BES järgi abielunaine on üldiselt teovõimeline, välja arvatud juhud, kus see on seadusega eriti piiratud. BES § 8 p. 4 järgi on küll abielumees õigustatud kui oma abielunaise eestkostja ja nõuandja kohtus ja väljaspool kaitsema tema õigusi, kuid kriminaalprotsessis ta võib esineda ainult Kriminaalkohtupidamise seadustikus ettenähtud juhtudel (§ 585, 745, 833).

(RkhK otsus nr. 199 — 1939.).

*Kas KrS § 141 ettenähtud valetunnistuse andmises on võimalik KrS § 51 lg. 1 p. 3 ettenähtud füüsiline (teoga) kaasaaitamine?*

Vastus: eitav.

Kohtuotsuste järgi kohtualuse M. süü seisab selles, et ta kokkuleppel aitas kaasa kohtualusel A. õigusemõistmise kahjuks vande all valetunnistuse andmist seega, et esitas T. vastu tsiviilnõudmise ja andis selles asjas tunnistajaks üles A. teadvalt valeasjaolude tõendamiseks. Kohus on leidnud, et M. tegevus antud tingimustel moodustab A. suhtes abinõude kättemuretsemise valetunnistuse andmiseks, ja seepärast viis tema süüteo KrS § 51 lg. 1 p. 3 ja 141 lg. 2 p. 2 alla. Riigikohus leiab, et kohtualuse M. tegevust ei ole võimalik miseks, ja seepärast viis tema süüteo KrS § 51 lg. 1 p. 3 ja 141 lg. 2 p. 2 alla. Riigikohus leiab, et kohtualuse M. tegevust ei ole võimalik kvalifitseerida kui kaasaaitamist valetunnistuse andmiseks. KrS § 51 lg. 1 p. 3 on loendatud süüteo kordasaatmisel kaasaaitamise viisid, mida võib jaotada kahte ossa — kaasaaitamine sõnaga või teoga või teisiti intellektuaalne või füüsiline kaasaaitamine. KrS § 141 ettenähtud süüteo kohtus või eeluurimisel valetunnistuse andmises on võimalik intellektuaalne kaasaaitamine, kuna füüsiline (teoga) kaasaaitamine, arvesse võttes tähendatud süüteo iseloomu, ei ole võimalik. Ei ole arusaadav, missugusel viisil ja kuidas võib kohtus või eeluurimisel tunnistuse andmisel üks isik teist füüsiliselt aidata valetunnistuse andmisel. Kohus on M. tegevuses leidnud abinõude kättemuretsemise A. valetunnistuse andmiseks. Abinõuks tuleb lugeda iga füüsilist eset, mis on kõlblik vastava süüteo vahenditaks täidesaatmiseks. Kohus tsiviilnõude esitamine ja tunnistaja ülesandmine ei ole abinõu, millega valetunnistus vahenditult täide saadetakse. Peale selle on kohtualune M. esitanud kohtus tsiviilnõude T. vastu sihiga, et viimaselt 60 kr. töötasu kätte saada, mitte aga selleks, et tunnistajal A. oleks võimalus olnud kohtus valetunnistust anda.

(RkhK otsus nr. 275 — 1939.)

**P. K.**

---

---

## KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Käsikirjad olgu selgesti loetavad; eriti soovitav on masinakiri. — Korrektureides on lubatud ainult trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale. Aratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

---

---

1940. a. ilmub juriidiline ajakiri

# „ÕIGUS“

21. aastat.

## TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, H. Kadari, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, E. Maddisoo, A. Mägi, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots.

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu otsuseid.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigus-teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

---

**Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.**

---

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber 85 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920.—1939. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 119.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925. — 1928. a. à kr. 4.50; 1929. — 1935. a. à kr. 7, 1936.—1939. a. — à kr. 8.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas  
iga kolmap. ja reede, kell 12—13.

---

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.